

ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ В ПРАКТИКАТА НА КОНСТИТУЦИОННИЯ СЪД НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Симеон Асенов¹

УВОД

Взаимната обвързаност между политика и право е проследима от дълбока древност. Тя е основна тема в редица трудове на античните автори. Платон (427-347 г. пр. Хр.) изследва задълбочено тази връзка в „Държавата“ и „Законите“, при Аристотел (384–322 г. пр. Хр.) тя е застъпена в знаменитата „Политика“, Цицерон (106-43 г. пр. Хр.) я анализира в своите известни трактати „За държавата“ и „За законите“. Върху политическа и правна уредба се организират не само вътрешното устройство и правила на функциониране, но и външните отношения на всички държавни обединения в историята на човешката цивилизация. Наред с това тази уредба легитимира упражняването на властта, регулира и поддържа живота на хората в държавната общност, чрез обвързващи традиции, обичаи, а по-късно и с писани законови норми и правила на поведение². В хода на историческото развитие съотношението между политическо управление и правно регулиране има различни форми и механизми на практическа реализация. Общата посока е към усъвършенстване и рационализиране на връзките между тях, което в нашата съвременност има устойчиви политико-институционални и правни измерения. Те определят както обособеността им като обществени системи, така и тяхната взаимна зависимост³.

Зараждането на модерните политически отношения е свързано с теоретичното обосноваване на принципите за правовата държава и разделянето на държавната власт на законодателна, изпълнителна и съдебна. Те са основополагащи за съвременната национална държава и подчертават възловата роля на правото във функционирането на демократичните политически системи на управление. Изходна предпоставка в теорията за разделението на властите е функционалната специализация в управлението на модерната държава. Разграничението между „законодателната власт“, от една страна, и „изпълнителната власт“, от друга, се прокарва в съответствие с разбирането, че създаването на законите, т.е. на общите правила за поведение, изисква продължителни и обстойни дебати, докато тяхното изпълнение предполага бързи и енергични действия. Тези две власти имат непосредствено политически характер. Съдебната власт се свързва с обособяването на това какво гласи правото при разрешаването на спорове, има функцията да правораздава при нарушаването на законите. Тя трябва да бъде преграда срещу произвол на другите две власти по отношение върховенството на закона и гарантирането свободата на гражданите. Поради това съ-

¹ Симеон Асенов е доктор по политология, доцент в катедра „Политология“ в УНСС; тел.: 81-95-490, e-mail: monias@abv.bg

² Вж. Вебер, М., Политиката като призвание., В: Ученият и политикът, „Микропринт“, С., 1993, с. 47.

³ Кинг, М., К. Торнхил, Никълс Луман, За правото и политиката, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2008, с. 55.

дебната власт е определяна като „невидима и сякаш несъществуваща“, т.е. в известен смисъл тя „въобще не е власт“¹.

Теорията за разделение на властите, обогатена и обвързана с провъзгласяването и гарантирането на основните права и свободи на гражданите, намира своя правно-политически и институционален израз в конституциите на съвременните държави. В качеството си на основен закон, конституцията е фундамент, върху който се гради структурата на политическата система. Той определя политическото устройство, функциите и правомощията на институциите при упражняването на държавната власт. Необходимо е да се подчертае, че изработването на конституцията е *акт на политическа воля, която се обективира в правна форма*. В този смисъл правото се създава от суверена на държавната власт – народа, като естествен притежател на тази власт, и от конституционно установените политически институции – като неин вторичен носител. Последните се конституират от политическата воля на гражданите, изразена чрез конкуренцията между политическите партии по време на избори. Това е основание партиите (като специфични политически институции-посредници за изразяване на политическата воля и конституиращи състава на държавните органи) да бъдат **включени в обхвата на правната рамка, установена от конституцията**.

От една страна, като политически представени в държавните институции, партиите упражняват публичната власт. Съществен аспект от управленския процес е създаването на правни норми. От друга, единството на публичната власт се постига чрез йерархията на правните норми и специфичните институционални механизми за нейното гарантиране (съдебен контрол за конституционност, съдебен контрол върху актовете на администрацията)². „Очевидна е необходимостта правната материя да се създава заедно с политическите механизми за нейното прилагане“³. Създаването на законово обвързващи правила и норми за регулиране на обществените отношения е тясно свързано с упражняването на властта. Демократичният политически процес се заражда сред разнообразните конфликти, интереси и искания на социалните групи, които се стремят да намерят политически израз чрез партиите. Съобразно изборните резултати и полученото представителство в законодателната и изпълнителната власт, партиите реализират своите стратегии и програми чрез вземане на политически и управленски решения. Те се материализират под формата на закони и други правни актове, които регламентират и регулират обществените отношения. Възникналите спорове се решават законосъобразно в съда. Посоченият път на формиране и протичане на демократичния политически процес усъвършенства и внася изменения в действащата правна система, без да се допуска противоречие и нарушаване на конституционните норми.

В този смисъл *политиката предхожда правото*, тъй като никаква система от норми не може да бъде създадена нито да бъде приложена без елемента на политическото решение, който предхожда правното регулиране⁴. Правото от гледна точка на своето

¹ Вж. подробно Монтескьо, Ш.-Л., За духа на законите, изд. „Наука и изкуство“, С., 1984, с. 227-232.

² Киров, В., Публичната власт, изд. „Сиела“, С., 2004, с. 58-59.

³ Вж. Пиргова, М., Проблеми на правовата държава в България, В: Политически изследвания, № 1-2/2010, с. 112.

⁴ Norris, A., Carl Schmitt on Friends, Enemies and the Political. In: Telos, 1998, vol. 112.

формиране и изменение е зависимо от политиката. С тази зависимост от политиката Ю. Хабермас обяснява инструменталния характер на правото. „Докато моралните норми са винаги самоцел, то правните норми са *също и средство* за постигане на политически цели. Те служат, не както в случая с морала, само за едно непартийно уреждане на конфликтите в действието, но и за практическото провеждане на политически програми. Колективните целеполагания и мерките, обезпечаващи провеждането на политиката, дължат задължителната си сила на правото. Поради това правото стои между политиката и морала“¹.

Изтъкнатото до тук показва взаимната зависимост между политика и право, между политическа и юридическа власт. Общото между тях е, че „конституцията и законите показват формално-юридическия строеж на държавата в състояние на покой, докато политиката обхваща държавата в нейната динамика“². Наред с това е необходимо да се обособи и тяхното разграничение с оглед същността и целите на субектите, които ги олицетворяват в управлението на държавата. Предназначението на политическата власт е да прихваща и изразява съществуващите в обществото интереси и потребности, съобразно тях да определя съдържанието на действащите правила и да управлява социалните процеси. Политическата власт (партии, парламент, правителство) упражнява държавното управление преди всичко чрез създаването на правни норми по пътя на абстрактното нормотворчество. Юридическата власт (съдът) поначало се занимава с решаване на частни случаи и правораздава. Сърцевината ѝ се състои в това да прецени кой има определено право, от което следва и удовлетворяването на съответстващия на правото интерес. Тя действа, когато бъде сезирана. Обратно, на политическата власт е присъща инициатива за поставяне и решаване на определени проблеми, а интересът се превръща в мотив и основание за установяване на права³.

Отношенията политика-право са предмет на различни изследователски подходи от страна на политическата и юридическата наука. В най-голяма степен общата им основа е конституционно установеният политически режим, устройството, правомощията и дейността на държавните институции. Институционалността е начин на съществуване на съдържанието на явленията от обществената действителност. Тя се проявява като организационна и нормативна. Държавната реалност е разновидност на организационната институционалност на обществото, докато правната реалност е разновидност на нормативната институционалност на обществото⁴. Анализът на институциите очертава границите на изследователското поле, точката на пресичане и мястото на разпознаване между политологията и правото. Прилагането на институционалния подход към политическите институции⁵ сменя в себе си не само обекта

¹ Хабермас, Ю., Как е възможна легитимност чрез легалност?, В: Политически изследвания № 1/1994, с. 16.

² Янков, Г., Политологични анализи, изд. „Авангард Прима“, С., 2010, с. 20.

³ Вж. Стоилов, Я., Държавната власт: правно-политически разграничения и съответствия, „Сиби“, С., 2001, с. 114 и сл.

⁴ Вж., Бойчев, Г., Перспективата за утвърждаването на методологията на юриспруденцията като самостоятелна правна наука и учебна дисциплина, В: Съвременното право – проблеми и тенденции (сборник), „Сиби“, С., 2011, с. 40.

⁵ Марч, Д., Й. Олсън, Институционалистки подход към политическите институции, В: Политически изследвания, № 4/1994, с. 383.

на изследване, заедно с това той е теоретичен подход и метод за анализ¹ на тяхното функциониране в контекста на антиномията устойчивост (конституционни норми) – промяна (политическа практика) на социалните структури и отношения. Институционалното направление в политическата наука се дефинира не толкова чрез набор от теоретични понятия, колкото чрез поставянето на емпиричния фокус върху конкретни политически институции, процеси и практики.

Предмет на настоящото изследване са отношенията политика-право, през призмата на контрола за конституционност на партиите в България. Изборът ни не е случаен и е продиктуван от обстоятелството, че Конституционният съд в Република България е орган, който единствено има правото да тълкува и опазва върховенството на Конституцията. В българската научна литература доминира правният анализ за устройството и дейността на този нов конституционен орган. Той е предмет на изследване в редица монографии и публикации на наши специалисти по конституционно право – Б. Спасов, С. Стойчев, Н. Неновски, Ж. Сталев, Е. Друмева, Е. Танчев, М. Карагьозова-Финкова, Г. Близнашки, П. Пенев, Я. Зартов, С. Наумова и др. Отделни политически измерения в неговата дейност са засегнати в трудовете на юристи и политолози, сред които Я. Стоилов, Д. Радев, Г. Карасимеонов, М. Пиргова, Г. Манолов и др. Въз основа на проучената научна литература *актуалността на избора на изследователски предмет* може да се аргументира в следните посоки. *Първо*, Конституционният съд като институция и неговата практика до момента остават слабо изследвани от българската политология. *Второ*, контролът за конституционност има двадесет години устойчиво присъствие в политическата система. Натрупана е богата съдебна практика, част от която е пряко свързана с един или друг аспект на политическия процес в страната. По-конкретно, интерес за настоящия анализ представляват споровете за конституционност на политическите партии. *Трето*, Конституционният съд има особено място в конституционната система. Той е извън законодателната, изпълнителната и съдебната власт, но същевременно има пряко отношение към тяхната дейност, а решенията му са задължителни за всички.

Целта на настоящата студия е да обоснове и разкрие политологичните аспекти в практиката на Конституционния съд в България относно споровете за конституционност на политическите партии. *Основната ни теза е*: присъствието на политически аспекти и измерения в тази практика благоприятства пораждаването на разнопосочни юридически основания в аргументацията на конституционните решения. Контролът за конституционност в изследваните случаи разкрива в пълнота взаимната зависимост между политика и право, защото засяга фундаменталните демократични принципи на политическия плурализъм и представителството на гражданските интереси в държавната власт и управлението.

В съдържанието на студията поставената изследователска цел се решава чрез три основни задачи. *Първо*, анализ на еволюцията на конституционализма и неговата връзка с произхода и утвърждаването на политическите партии в модерната демократична представителна система на управление. *Второ*, разкриване на проблема за (не)съотносимостта на конституционната юрисдикция към държавната власт. *Трето*,

¹ Вж. Шевалие, Ж., Политически институции, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2010, с. 16.

анализ на практиката на българския Конституционен съд по отношение на конкретни казуси относно спорове за конституционност на политически партии.

Поради спецификата на изследователския предмет в методологическо отношение в студията се използват описателният, сравнителният и институционалният анализ, допълнени с инструментариума и постиженията на конституционноправната наука и юриспруденцията. Стремехът е те да бъдат приложени с цел разкриване политологичните измерения на изследвания проблем. В тази посока се изхожда от разбирането, че конституцията не би могла да обездвижи политическата динамика в обективността на юридическите форми. Конституционните разпоредби придобиват истинските си значения само чрез конкретни употреби, казуси и спорове между политическите субекти, при това без институцията на конституционната юрисдикция да е в състояние да ги прекрати. „Конституционният текст няма нито действеност, нито дори значимост сам по себе си, отделно от конкретните политически практики“¹. Върху това разбиране е направен опит да се анализира българската практика по обособения изследователски предмет в последващото изложение.

1. КОНСТИТУЦИОНАЛИЗЪМ И ПОЛИТИЧЕСКИ ПАРТИИ

1.1. Мястото на политическите партии в историята на конституционализма

Зараждането на модерния конституционализъм е резултат от интелектуалната традиция и политическата мисъл на Западноевропейското просвещение. Съществен принос в това отношение имат политическите теории за държавното управление на Т. Хобс, Дж. Лок, Ш.-Л. Монтескьо, Ж. Ж. Русо, И. Кант, Г. Ф. Хегел, американските конституционалисти Т. Джеферсън, Д. Медисън, А. Хамилтън и др. Според Дж. Лок „...при управлението законите се определят от действащите конституции, а народът по силата на тях притежава висшата власт в държавата, от която произтичат останалите“². Идейното обосноваване на договорната теория за държавата, на принципите за народния суверенитет, разделението на властта, политическото представителство и плурализъм, постепенното обособяване и защита на гражданските свободи, автономизирането на гражданското общество и др. представляват ядрото на конституционализма, изведен и разбран като политическа доктрина на ограничено и контролирано управление.

Утвърждаването на конституционализма е фундаментът, който бележи началото и пронизва развитието и устойчивото функциониране на модерните политически отношения. Негов материален израз в правна форма е практиката да се изработват и приемат конституции. Освен като основен закон, на който не могат да противоречат всички други закони, конституцията може да се разглежда и като състояние на държавното и обществено устройство в съответната страна. Етимологично понятието „конституция“ произхожда от латинския глагол „constitutum“, който означава установявам, уреждам. Широко разпространено е разбирането, че конституцията е правен

¹ Вж. Шевалие, Ж., Цит. съч., с. 82.

² Лок, Дж., Два трактата за управлението, изд. „Гал-Ико“, С., 1996, с. 229; с. 313.

инструмент за „ограничение и рационализация на властта и гарантиране на свободния политически живот“¹.

Корените на конституционализма могат да се открият в продължителните средновековни борби за ограничаване на абсолютната кралска власт и съсловните привилегии на феодално-аристократичния държавен порядък. Типичен пример в това отношение е Англия, където без да се създава писан конституционен текст, чрез поредица от законови актове и харти се установява форма на ограничено монархическо управление. Определящо значение в хода на неговото правно институционализиране имат Великата харта на свободите (Magna Carta) от 1215 г. – многократно допълвана и препотвърждавана впоследствие, Билът за правата (The Bill of Rights) от 1689 г. и Акът за престолонаследия (Act of Settlement) от 1701 г.

За разлика от продължителната предистория на конституционното управление в английски контекст, в края на XVIII в. то се установява като резултат от събитията и последиците, свързани с буржоазните революции и реформи в Западна Европа и Северна Америка². Те водят до приемането на първите писани конституции в света (САЩ 1787 г., Франция 1791 г.). Впоследствие от тях е взимствано при изработването на първите конституции в Испания (1812), Норвегия (1814), Португалия (1822), Белгия (1831), Гърция (1844), Холандия (1848), Дания (1866) и в редица други страни, сред които и България (1879). Конституциите поставят на качествено нова основа обществените и властови отношения в новообразуваните национални държави, с което определят принципите и правилата на модерния политически живот в историята на човечеството.

Конкретните политически измерения и последици от въвеждането на конституционното управление могат да се обобщят в следните направления:

1. Конституционната държава се основава на разграничението между публична (държавна) власт и гражданско общество. Конституцията установява граници и гаранции между сферата на социалната автономия, от една страна, и властовите компетенции на държавните институции, от друга. По този начин политическата свобода се гарантира, а публичната власт се ограничава.
2. Конституцията юридически регламентира устройството на държавата, определя организацията на политическото единство на нацията в съответствие с едни или други принципи и ценности. Тя изпълнява ролята на основен закон, който закрепва политическата форма на държавата и се характеризира със своето политическо върховенство. Конституционните норми имат надзаконов, „изначален“ характер, което определя нейния приоритет над всички други закони, които не могат да ѝ противоречат.
3. Конституцията прокарва принципното разграничение между учредителна и учредени власти. В качеството си на учредителна власт тя е най-пълна и висш израз на народния суверенитет. Конституцията установява механизмите за конституиране на учредените власти – законодателна, изпълнителна и съдебна. Те имат институционален характер на държавни органи, с определени граници на

¹ Спасов, Б., Конституцията, В: Съвременен право, № 3/1992, с. 3.

² Вж. подробно Пантев, А., Революции и реформи в Западна Европа и Северна Америка XVII-XVIII в., УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 1995.

компетенции и взаимен властови баланс, без да могат да „надхвърлят“ условията, при които е делегирана тяхната власт. По този начин се обвързват и ограничават в определено съотношение институциите на държавната власт, което определя характера на политическия режим в съответната страна.

4. Независимо от своя юридически характер, всяка конституция от материална гледна точка има конкретно политическо съдържание. Тя е акт на политическа воля в едно общество, отразява политическите тенденции, ценности, традиции и постижения на определен етап от неговото развитие¹.

Наличието на конституция е необходимо, но не достатъчно условие за установяването на конституционализма като принцип на държавното управление. Съдържанието и особено прилагането на основния закон е необходимо да е обвързано с определени социални ценности, които да се интегрират в конституционната държава и модерната представителна демокрация.

Съществен принос за последващото развитие на конституционализма има концепцията за правовата държава. Тя се обособява като конституционен принцип, който включва комплекс от институти, чиято цел е създаване на условия за управление чрез право. Отличително за нея е, че няма властова функция или актове на учредените власти, които да не са подложени на контрол от друга институция. В този смисъл принципът на правовата държава представлява доразвиване на идеята за създаване на гаранции срещу неограниченото управление, злоупотребата с власт и тиранията на мнозинството чрез разрешаване на споровете в справедлив съдебен процес. Предотвратяването на тиранията на мнозинството обуславя вграждането на процедури и механизми, които възспират политическите амбиции, насочени срещу правата на малцинството и свободата на гражданите². Концепцията за правовата държава (Rechtsstaat) възниква в Германия в края на XVIII, началото на XIX век. Нейната същност, функции, етическа легитимация и историческа мисия е обоснована задълбочено в трудовете на **Имануел Кант**, **Вилхелм фон Хумболт**, **Роберт фон Мол** и др. Впоследствие тя е приложена в конституционното право и държавното управление във всяка една от своите форми на проявление – като формална, либерална и социална държава³.

Формалната правова държава се основава на разбирането, че една държава приема правото като основно условие за своето съществуване и интегритет, а отношенията между управляващи и управлявани не се основават на едностранна връзка, принуда или насилие. Нейното внимание се насочва най-вече към обвързване на изпълнителната власт със законите и правото, т.е. застъпва установяване на управление в съответствие със законите, които определят процедурите и пределите в действията на държавната администрация. В този контекст формалната правова държава се дефинира като „държава с добре подредено административно право“.

Либералната правова държава поставя акцент върху поддържането на обществен ред, който гарантира на гражданите собствеността и свободата на убеждения.

¹ Вж. Близнашки, Г., Принципи на парламентарното управление, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 1997, с. 188-191.

² Elster, J., Constitutionalism and Democracy, Cambridge, 1989, p. 2-4.

³ Вж. подробно Танчев, Е., Въведение в конституционното право, „Сиби“, С., 2003, с. 308 и сл.

Либерализмът приема априори, че човек е разумен и може най-добре сам да развива своите способности и да преследва своите цели в рамките на социалната общност. Главна грижа на либералната държава е да защитава свободата на всеки индивид, да гарантира равенството на всички граждани пред закона. В това отношение „задължително условие за либералната държава е властта да бъде ограничена от система от конституционни правила и процедури“¹.

Либералното разбиране за „минимална държава“, като конституционна организация и политическа практика в хода на индустриализацията и капиталистическото развитие разкрива и основните ѝ слабости. Преди всичко тя остава повече или по-малко безразлична към последиците от собствените си действия спрямо гражданското общество. Усилията, насочени към поддържане на правна сигурност, която гарантира преди всичко индивидуалната свобода и формалното равенство пред закона, в крайна сметка не решават проблемите, свързани със задълбочаване на социалните неравенства, които се генерират в индустриалните общества. Конституционната организация и правната система на либералната държава не е достатъчно чувствителна, не е в състояние да отговори на „социалния въпрос“, за чието изостряне допринася в най-голяма степен.

В отговор на засилващите се социални неравенства в края на XIX и първата половина на XX век се формира идеята за т.нар. „социална държава“ (*Sozialstaat*). Целта е тя да се вгради като конституционен принцип, с оглед постигане на по-широка свобода и по-пълноценно личностно развитие за всеки индивид. Необходимостта от конституционни реформи се обосновава със създаването на условия за осъществяването на т.нар. равна свобода, т.е. свобода за всички и за всеки, което е в основата на разбирането за *социална правова държава*. Тази концепция придобива широко признание и намира израз, под една или друга форма, в конституциите на редица европейски страни след края на Втората световна война. Главното в нея е, че по конституционен път се включват и социалните права, които предполагат и изискват намеса в обществените процеси от страна на държавата, с цел осигуряване на социална защита.

Изтъкнатото подчертава, че концепцията за правовата държава е основен компонент в еволюцията на конституционното управление. Формата на модерната държава е правова. В политико-идеологическо съдържание тя се проявява като либерална или социална².

В съответствие с различните форми на правовата държава се обособяват и различни типологии³ на конституционализма в неговата история. Първият тип е *инструменталният (номинален) конституционализъм*, който се отъждествява със съществуването на писаните конституции. Анализът на причините за въвеждането на конституционния ред и ефективността на действащия основен закон са сред акцентите и неговите предимства. Основният недостатък на номиналния конституционализъм е преувеличаването на инструменталния характер и организационния аспект на конституциите, което хипертрофира съществени страни от тяхната същност. В

¹ Грей, Д., Либерализмът, изд. „Народна култура“, С., 1991, с. 74.

² Вж. Радев, Д., Разделението на властите в модерната държава, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 1994, с. 38.

³ Относно типовете конституционализъм и неговите особености вж. подробно Танчев, Е., Опит за типология на конституционализма, В: Правна мисъл, № 3/1995, с. 3-17.

политическата практика той може да придобие и придобива крайни форми в условията на авторитарните и тоталитарните режими, с което довежда до своето отрицание. Инструменталният конституционализъм загубва позициите и влиянието си върху националните конституционни модели в Европа след Втората световна война, но е съхранен в отделни политически режими извън стария континент.

Либералният конституционализъм поставя определени изисквания в съдържанието на основния закон, предназначени да изключат авторитарни и тоталитарни тенденции в управлението, за да гарантират демократичното развитие и съхранят гражданските свободи. Дефинира се като юридически инструмент на ограничено управление, техника за установяване и поддържане на институционална система от ограничения върху държавната власт. Той се основава на определена йерархия от ценности, сред които индивидуализмът, независимостта и свободата се поставят преди равенството и сигурността. В неговия обхват се включват *политическият плурализъм, партиите и легитимното право на опозиция*, което също се разглежда като възможност за противопоставяне на неограничената власт в модерното представително управление. Ограниченията на властта и контролът над институциите са съществени белези на либералния конституционализъм. Излизането извън конституционните предели, независимо от „добрите“ намерения на политически институции, мнозинства и длъжностни лица, накърнява гражданската свобода и представлява произвол. Либералният тип конституционализъм заема основно място в конституционните модели на националните държави през XIX и първата половина на XX век. Основополагащото значение на част от неговите принципи и ценности са фундамент на конституционното устройство на редица държави и в нашата съвременност.

Неоконституционализмът е третият тип в историята на конституционализма. Той израства от класическата либерална конституционна традиция и е несъвместим с инструменталния конституционализъм. Новият конституционализъм намира израз в поколението основни закони, създадени след края на Втората световна война, и отразява промяната в системата, йерархията и субординацията на основните социални ценности. Свободата се съчетава и хармонизира с равенството, социалната справедливост и сигурността. В този смисъл неговите типологични характеристики се проявяват преди всичко в изменението на регулативните функции на модерната социална държава и в характера на гражданската свобода. Необходимо е да се подчертае, че неоконституционализмът не оправдава произволната етатизация. Той съдържа и запазва достойнствата на либералния конституционализъм, като в същото време преоценява опростеното разбиране за антиномията между държавата и гражданското общество. Политическият преход към демокрация в страните от Централна и Източна Европа в началото на 90-те години на XX в. отразява и балансира в националните конституционни модели институционалната структура и ценности на либералния и новия конституционализъм.

Успоредно с принципите и проявите форми на правовата държава, съществена роля в еволюцията и гарантирането на конституционното управление имат **механизмите за защита на върховенството на основния закон**. Те могат да бъдат както *политически*, така и *юрисдикционни*. В историята на европейския конституционализъм

се открояват три форми за защита на конституцията, които се насочват и реализират чрез различни гаранционни механизми¹.

На първо място е идейно-политическата ситуация от края на XVIII, началото на XIX век, когато се създават първите писани конституции. В нейните рамки защитата на основния закон има чисто политически измерения. Тя се затваря в рамките на разбирането, че народът е единствения гарант и „пазител“ на върховенството на конституцията, който е в състояние да я защити.

Втората идейно-политическа ситуация, след 30-те години на XIX век, е свързана с концепцията за „неутралната“ власт на държавния глава, чрез която той се интегрира в конституционната система. Тази концепция отрежда на държавния глава ролята по опазването на конституцията, а само при крайно изострени обществени кризи последна дума има суверенният народ. Другата форма и механизъм за конституционна защита се основава върху разбирането, че парламентарното върховенство е трудно съвместимо с идеята за надзаконовост на конституцията. Оттук единствено парламентът може да тълкува основния закон и да преценява конституционносъобразността на приеманите законодателни актове. Всяка инициатива за извънпарламентарен (външен) контрол върху конституционността на законите в онази епоха се третира като посегателство върху законодателния орган и опит за унищожаване на разделението на властите (на пример практиката от времето на Третата френска република 1870-1940 г.).

Третата идейно-политическа ситуация в историята на конституционализма възниква непосредствено след Първата световна война. В условията на дълбока социална криза и класови сблъсъци действащите конституции по това време не са в състояние да поддържат правовия ред и политическото единство. В дискусиата за конституционни реформи взема връх разбирането за защита на конституцията с нейните ценности и принципи преди всичко чрез юридически механизми. Те намират израз в идеята за **въвеждане на конституционна юрисдикция** като независима, специализирана институция за гарантиране правното върховенство на конституцията. Тя е извън системата на учредените власти и изпълнява функцията на гарант за върховенството на конституцията, т.е. *действа чрез сезиране от позициите на стриктно придържане и опазване на политическата воля на конституционния законодател*. Необходимо е да се подчертае, че политическите гаранции за конституционна защита не се отхвърлят. В това отношение ролята на държавния глава да посредничи, възспира и внася баланс в действията на политическите институции се запазва (упражняване на вето върху законите, съгласуване на назначаеми длъжности в изпълнителната и съдебната власт, правомощие за сезиране на контрол за конституционност и др.). Конституционната юрисдикция има за предназначение да се произнася с окончателна правна сила и последици по политически спорове от конституционно естество, за които е сезирана. Разграничението между политически и специализиран контрол за прилагането на конституционните норми се базира на презумпцията, че възлагането на конституционния контрол на институция, която няма обща законодателна компетентност, е надежден механизъм за увеличаване значението и ефективността на тези норми².

¹ Вж. Близнашки, Г., Цит. съч., с. 192 и сл.

² Грей, Т., Конституционализъм: аналитична рамка, В: Конституционализъм (Сборник, състав. Ст. Йотов), изд. „АГАТА-А“, С., 2006, с. 153.

Исторически партиите се зараждат като социален феномен и политически инструмент на модерното представително управление в западните държави, успоредно с възникването на конституционализма. Според минималисткото определение на Дж. Сартори, „партия е всяка политическа група, която участва на избори и е в състояние да назначи посредством избори кандидати за публични длъжности“¹, допълнено с извода че същинските политически партии са феномени, които настъпват едва след като *се установят едновременно конституционно управление и действителни избори*. Независимо от това те остават извън обхвата на правното регулиране до средата на XX век.

В съвременната партологична теория са обособени четири етапа в еволюцията на партиите – от генезиса до окончателното правно институционализиране и легитимиране в политическите отношения². *Първият етап* се характеризира с оформяне на определен тип предпартийни образowania – своеобразни фракции и нетрайни политически групирания – в рамките на парламентите, които нямат постоянна структура, оформени цели, платформа и връзки с избирателите (XVIII век).

Вторият етап се свързва със стремежа на групите в парламента да установят контакт и да формират определена организационна връзка с избирателите по места. Този етап е продължителен (в рамките на XIX век), в него съществена роля имат социалните разслоения, формирането на осъзнати политически интереси и претенции на различни обществени групи и прослойки; съпътстван е от бавното разширяване на избирателното право – процес продължил в много страни и през XX век.

Трети етап – характеризира се с възникване на партии извън парламентите, които се стремят да придобият политическо представителство и властови позиции в управлението (от началото на XX век). Основното при тези партии е масовото партийно членство, изграждане на трайна, широкообхватна и йерархична партийна организация, допълнена с постоянно функциониращ, платен партийен апарат. Налице е идейно профилиране на партиите, изготвяне на задълбочени програми и платформи, партийна преса и развита пропагандна дейност.

Четвърти етап – в неговите рамки партиите окончателно се легитимират и институционализират като компонент в политическия процес на съвременните демокрации (след Втората световна война). Чрез конституционни и законови норми е регламентирана общественно-политическата и управленска дейност на политическите партии – образуване, прекратяване, финансиране, участие в избори, парламентарна дейност, формиране на правителство и т.н. Тази правна уредба има разнообразен обхват и предписания, конкретното съдържание на които е в зависимост от политическите традиции, националните фактори и особености на отделните държави.

Причините за късното интегриране на партиите в конституционно-правните системи имат комплексен характер. Основните сред тях са:

- 1) Изначално негативната нагласа към политическите партии. Редица научни оценки и критики могат да бъдат приведени в тази посока, особено в първите етапи от тяхното развитие. Отрицателното отношение към тях произтича от обстоятелството, че са разбирани като политически обединения с користни цели,

¹ Sartori G., Parties and Party Systems: A Framework for Analysis. Cambridge, Cambridge University Press, 1976, p. 64.

² Beyme, K., von, Parteien in Westlichen Demokratien, Muenchen, 1984, S. 26-43.

които противопоставят и разделят обществото¹. Първите партийни групирания са крайно ограничени формирания, съпоставени със съвременните партии. Партиите са обвинявани, че монополизират каналите за политическо участие на гражданите, нарушават свободата на работа на депутатите да действат на базата на личната си съвест и убеждения. Те обвързват парламентарните представители в защита на частни, групови интереси, а не в защита на интегритета и общия напредък на националната държавна общност.

- 2) В ранните етапи на партийното развитие остава неизяснена ролята и мястото на партиите в контекста на дихотомията „публично-частно“. По аналогия с останалите граждански обединения те биват отнасяни към частната сфера, т.е. считани за обект на нормиране от частното, а не от конституционното (публичното) право. Не съществува принципна юридическа разлика между образуването на търговско дружество, културна организация или политическа партия. Липсват специализирани правни актове и гаранции за дейността на партиите, които да отчитат все по-нарастващото им значение в политическия живот в западните общества през първите десетилетия на XX век.
- 3) Не са се разгърнали в пълна сила редица проблеми, които произтичат на по-късен етап от участието на партиите в държавното управление. Такива са узурпацията на властта и налагането на еднопартиен, идеологически монопол, декомунизация на демократичния политически модел от антисистемни партии, раздробяване и неустойчивост на партийните системи и др., които водят до хронична политическа нестабилност; негативни процеси и скандали около безконтролното партийно финансиране, обвинения в корупция на партийните елити и т.н.
- 4) Бавният преход от ограничено към постепенно въвеждане на всеобщо и равно изборно право. Разширяването на изборните права има водещо значение за утвърждаването на политическите партии в модерната държава, за еволюцията на либералната представителна демокрация и общото демократизиране на политическия живот в първата половина на XX век². С възникването на „масовата демокрация“ се появява и опасността от нейното превръщане в „господство на тълпите“. От една страна, в политическия живот навлизат хора, лишени от каквото и да е политически опит и визия, с различен социален и образователен статус. Чрез своя глас те определят структурата и състава на своите представители в институциите на властта в държавата. От друга, конституционно установената политическа система по това време не е подготвена да посрещне масовото участие на гражданите в политическия живот и потенциалните негативни последици за стабилността на държавното управление. Посоченото извежда основния проблем, с който се сблъсква конституционната теория – как да бъдат компенсирани институционалните недостатъци, блокиращи организираното включване и участие на гражданите в политиката. Опитите за неговото решаване **предполагат необходимостта от правно инсти-**

¹ Вж. подробно Карасимеонов, Г., Политическите партии, „Горекспрес“, С., 2000, с. 7-16.

² Leibholz, G., Strukturprobleme der modernen Demokratie, Karlsruhe, 1967, S. 86.

туционализиране на политическите партии върху конституционна и законова основа в следващите десетилетия.

Изтъкнатите комплексни причини обясняват защо партиите дълго време не са обект на конституционното право като организации за изразяване на политическата воля на гражданите и упражняване на държавната власт. До средата на XX век партиите се разглеждат като извънконституционен феномен¹. Първоначално пробивът в това отношение е извършен в изборното законодателство през 20-те години. След Втората световна война конституциите започват да включват уредба на политическите партии, при това предпазливо и запазвайки правната фигура на „свободния мандат“ на народните представители. Постепенно се извършва партийно интегриране в конституционното пространство. От извънконституционно явление партиите се превръщат в правен институт, закрепен в конституцията, на който се възлагат важни функции относно структурирането на политическата воля в гражданското общество, конкуренцията за държавната власт и нейното упражняване. Необходимо е да се подчертае, че като социален и политически феномен те съществуват и играят роля в модерното представително управление *преди* да бъдат правно институционализирани. В този смисъл социално-политическият аспект предхожда и на определен етап поражда техния правно-нормативен аспект².

Нарасналата роля и последици от управлението на партиите в представителната демокрация е изходно и съществено условие за тяхната правна институционализация. Взаимната зависимост между политическата и правната институционализация произтича от спецификата на партията като социален феномен. Разграниченията се състоят в това, че те фокусират **различни страни от естеството на партийната дейност**. Образуването и функционирането на партийната организация в сферата на социалната автономия е резултат от свободна гражданска инициатива и активност, докато държавата регламентира публично-правния статус, законосъобразността на партиите и по този начин установява границите на техните действия в конституционни рамки. В този смисъл конституционализирането на партиите е обусловено от възловата им роля на посредник между гражданите и властта, от изпълнението на управленски функции в политическите институции, откъдето произтича и необходимостта от въвеждане на правни ограничения и гаранции. Целта е да не се допускат *действия, които провокират разпад на националната общност или излизат извън пределите и принципите на правовата държава*.

Наред с посоченото, не следва да се игнорира качеството на политическата партия като самоорганизиращо се обществено обединение, автономно от държавата. В това отношение принципно значение имат въпросите за *допустимите предели на правното регулиране*. Доколко е допустимо държавата да моделира, да упражнява „социално инженерство“ по отношение на партиите, или обратното, да ограничава обхвата на правните предписания до „санитарен минимум“ от въпроси, които регламентират партийната дейност. В тази връзка могат да се открият два диаметрално противоположни подхода, които до голяма степен определят характера и границата между

¹ Leibholz, G., Op. cit., S. 84.

² Белов, М., Политическите партии и демократичната държава в съвременния немски конституционен модел, „Сиби“, С., 2007, с. 110.

недемократичните (авторитарни, тоталитарни, военни и др.) и демократичните политически режими. Първият ограничава броя и възможността за формиране на нови партии в политическата система по конституционен път. Подобна правна регулация прогласява и закрепва монополното положение на една или няколко партии при упражняването на властта. Вторият е основан на правен режим, който допуска свободното формиране на партии и тяхното свободно конкуриране за упражняване на властта, ако те отговарят и спазват определени изисквания. Те се отнасят до процедури за регистрация, поддържане на определена степен на организационна и политическа активност, конституционособразност на дейността и др., които дават достатъчно основания за тяхната сериозност¹ като обществено-политически организации.

Спецификата на партиите като политически организации се отразява и проектира **редица особености** при правното им институционализиране. Политическите партии са сдружения с особено конституционноправно положение – те са меродавният посредник във формирането на държавната воля, когато са получили необходимата степен на политическо представителство и мандат за управление. Наред с това те са сдружения на граждани с особена нестопанска цел – политическа цел. Произходът им е в обществото (в обхвата на частното право), а целта им е придобиване на политическо представителство и управление на държавата (отнася се към публичното, конституционното право). Съвременната конституционна теория поддържа, че партиите са обществени сдружения на частното право, от една страна, но действат като „квазиконституционни“ формации непосредствено в сферата на държавното управление, от друга. Друга съществена особеност е, че те не са част от държавната инфраструктура, т.е. партиите са конституционноправни институции, но не и държавни органи. Тази амбивалентност се проявява в правния режим на съвременните партии, който съдържа уредба както в частното, така и в публичното право².

Интегрирането на политическите партии в българската конституционна традиция се вписва в анализираната до тук теоретична рамка за историята на европейския конституционализъм. Търновската (1879 г.) и Конституцията на НРБ от 1947 г. не съдържат в своите разпоредби правната фигура на политическите партии. Конституцията на страната от 1971 г. закрепва монополното положение на управляващата партия в системата на държавния социализъм (чл. 1, ал. 2 и ал. 3)³, с което е крайна форма на т.нар. инструментален конституционализъм. И трите конституции постановяват избирателни права на гражданите. Особеност на Търновската конституция е, че дава активно избирателно право само на мъжете навършили 21 г. възраст, а право да бъдат избирани (пасивно избирателно право) само за тези навършили 30 г. възраст, които са грамотни (чл. 86). Конституциите от 1947 и 1971 г. дават равно избирателно право (активно и пасивно) за всички български граждани над 18 г. възраст (съответно, чл. 3

¹ Съвременната правна доктрина изтъква точно „сериозността“ като важен признак на конституционноправното понятие за политическа партия, който обосновава особения ред за учредяване или прекратяване и я отличава от други обединения и групировки, които искат да се изявяват в политическото пространство. Вж. Ipsen., J., Staatsrecht I. Staatsorganisationsrecht, 2001, S. 53.

² Вж. Друмева, Е., Конституционно право, „Сиела“, С., 2008, с. 258.

³ Вж. Български конституции и конституционни проекти, Съст. В. Мегодиев и Л. Стоянов, изд. „Д-р П. Берон“, С., 1990, с. 57.

и чл. 6). Другата разлика е, че Първата българска конституция постановява принципа на свободния мандат (чл. 87), докато другите две закрепват принципа на императивния мандат и народните представители, които носят отговорност и могат да бъдат отзовавани от своите избиратели преди срока за който са избрани (чл. 4 и чл. 7). На практика, в исторически план, изборното право е конституционно установено и се развива в отраслови закони без да бъде обвързано с правна институционализация на политическите партии, вкл. за краткото време на функциониране на многопартийна политическа система в модерната българска държава. Това отсъствие на конституционноправен регламент за дейността на партиите е една от причините за негативните прояви и тенденции в политическия живот. В рамките на действието на Първата българска конституция политическите партии са слабо обвързани с автентични граждански интереси, в тях присъстват недемократични вътрешнопартийни механизми и процедури на функциониране, с враждебно отношение и нетолерантност към другите партийни субекти, включително и с използване на антисистемни и неконвенционални политически действия. Те остават преди всичко лидерски партии, групирани около своя водач и малка група негови съмишленици. Силното фрагментиране на партийната система води до хронична политическа нестабилност, въвеждане на лични режими и силна роля на българските монарси. Впоследствие се стига до другата крайност – установяване на еднопартиен монополен режим при системата на държавния социализъм до 1989 г., който елиминира възможността за демократичен политически живот, основан върху принципа на политическия плюрализъм, свободното гражданско волеобразуване и участие в политиката.

За разглеждания период българската конституционна традиция не допуска съществуването на отделен орган за конституционен контрол, защото приема това за несъвместимо с принципа за единство на държавната власт и върховенството на националната представителна институция. И трите конституции възлагат контрола за конституционност единствено на парламента: чл. 44 на Търновската конституция, чл. 25 и съответно в чл. 78 и чл. 85 на Конституциите от 1947 и 1971 г. В системата на държавния социализъм „господстващата политическа идеология и държавноправни възгледи изключват на основния закон да бъде признато на практика нещо повече от качество на политическа декларация, с което се деформира самата същност на конституционализма“¹.

Правното институционализиране на политическите партии е реализирано с началото на демократичните промени – в Конституцията² от 1991 г. и Закона за политическите партии. Според действащата конституция политическият живот се основава върху принципа на политическия плюрализъм, нито една партия или идеология не може да се обявява или утвърждава за държавна (чл. 11, ал. 1 и ал. 2). Без да дава точна дефиниция за политическа партия, конституционният законодател предполага обща разпоредба с оглед тяхното предназначение: „партиите съдействат за формиране и изразяване на политическата воля на гражданите“ (чл. 11, ал. 3). С това се подчертава особеното място на политическите партии в конституционното пространство.

¹ Карагьозова – Финкова, М., Конституционните юрисдикции в новите демокрации от Европейския съюз, изд. „СОФИ-Р“, С., 2009, с. 349.

² Обн. ДВ, бр. 56/13.07.1991.

ство. Подробната нормативна уредба на тяхната дейност е отнесена към Закон за политическите партии¹ (ЗПП), който към днешна дата е трети поред след едноименните закони от 1990 (обн. ДВ, бр.29/10.04) и 2001 г. (обн. ДВ, бр.30/28.03).

Понятието за политическа партия е дефинирано в ЗПП като доброволно сдружение на български граждани с изборителни права, създадено за да съдейства при формирането и изразяването на политическата воля на гражданите чрез избори или по други демократични начини (чл. 2). С образуването и функционирането на партии се осъществява свободното право на сдружаване като основно право на гражданите. Основен предмет на дейност на тези организации е **политическата дейност**, т.е. подготовката и участието в избори за представителните органи на централно и местно равнище е главното им предназначение.

Конституцията изрично забранява други сдружения на гражданите да си поставят политически цели и да извършват политическа дейност, присъщи само на политическите партии (чл. 12, ал. 2). В теорията това положение е подложено на критика² с аргумента, че партиите не го заслужават, защото са само един посредник и организатор на политическата воля при избори, с което доминират и изместват дори независимите кандидати. Отговорът на тази критика е, че те са само един от инструментите които „съдействат“ за канализиране на политическата воля към институциите на властта, докато самото формиране и изразяване е оставено на свободната воля на гражданите. В тази връзка следва да се подчертае, че понятието за „политическа партия“ е по-тясно от понятието за „сдружение на граждани“, в българската конституционна уредба текстът на чл. 11 е *lex specialis* (особен, специален случай) за отношенията, регулирани с чл. 44, който се отнася за правото на сдружаване по принцип. В съответствие с особения предмет и цели на дейност, законът поставя редица изисквания при регистрация и за поддържане на стабилност на партийното организиране – устав, ръководни органи, структура, финансова отчетност и др., с което се предпоставя сериозност и непрекъснатост на политическата дейност³.

В настоящата студия интерес за нас представляват *правните ограничения* за дейността на политическата партия, които при нарушаване могат да доведат до обявяване в *противоконституционност*. Тази възможност е едно *специфично основание* за нейното прекратяване (чл. 38 от ЗПП). Конституцията съдържа две основания за обявяване в противоконституционност, които се съдържат в разпоредбата на чл. 11, ал. 4. На *първо място* е недопустимо образуването на партии на етническа, расова или верска основа. *Второ*, забранени са партии, които си поставят за цел насилствено завземане на държавната власт. Наред с посочените, в своята практика Конституционният съд привлече и още едно, *трето основание*, с разпоредбата на чл. 44, ал. 2. Тя прибавя към посочените ограничения и забраната на организации, чиято дейност е насочена срещу суверенитета, териториалната цялост на страната и единството на нацията, към нарушаване на правата и свободите на гражданите или създаване на тайни военизирани структури, които целят постигане на своите цели чрез насилие. Сред такива организации, независимо че *не са* изрично посочени, несъмнено се от-

¹ Към момента действащ е „Закон за политическите партии“, обн. ДВ, бр. 28/01.04.2005 г., с изм. и доп.

² Katz, A., Staatsrecht, 9. Aufl., C.F. Muler, S. 129.

³ Вж. глава втора от ЗПП, обн., ДВ, бр. 28/01.04.2005.

насят и партиите, защото само те могат да упражняват политическа дейност, която попада под забраната на посоченото в разпоредбата.

Установяването на конституционност или противоконституционност е от компетенциите единствено на българския Конституционен съд, след като бъде надлежно сезиран. Той постановява *окончателно решение* съобразно своите правомощия по чл. 149, ал. 1, т. 5 от Конституцията и чл. 12, ал. 1, т. 5 от Закона за Конституционния съд¹. След като решението на Конституционния съд влезе в сила, то представлява основание за Софийския градски съд да постанови прекратяване на политическата партия (чл. 40, ал. 1, т. 2 от ЗПП). Тази правна фигура на съвременния конституционализъм се отнася към т.нар. „оспорвана демокрация“. Тя противостои на противниците на демократичната държава и опазва конституционния ред, защитава суверенитета, териториалната цялост на страната и единство на нацията, не допуска разпалване на етническа, национална, расова или религиозна вражда сред обществото.

Възможността на конституционната юрисдикция в Република България да обявява политическа партия за противоконституционна придава, в една или друга степен, *политически оттенък* в нейната работа. Основанието за това допускане произтича от обстоятелството, че предмет на конституционните дела от такъв характер са не абстрактното тълкуване на правни норми, нито актове, решения или спорове между държавни институции, а *образуването и действията на политически организации*. Това качество е признато само на политическите партии, чиято дейност никога не може да бъде обхваната и изчерпателно регламентирана в своя динамичен характер от действието на правните норми.

1.2. Проблемът за (не)съотнесимостта на конституционната юрисдикция към държавната власт

Конституционната юрисдикция е обособена, специализирана институция в голям брой европейски държави. В новите демокрации от Централна и Източна Европа тя е въведена и функционира от две десетилетия. В исторически и сравнителен план се открояват два модела на контрол за конституционност.

Първият е установен в САЩ, в началото на XIX век (1803 г.), с решението на председателя на Върховния съд Джон Маршал по делото „Марбъри срещу Медисън“, което има своята теоретична основа в политическите есета на федералистите². Тази традиция намира израз в разбирането, че конституцията е онова, което решават съдиите по спорове от такова естество. Политическото значение на съдебната власт в САЩ е открито в известната книга на А. дьо Токвил „Демокрацията в Америка“. Според неговата оценка „Върховният съд е поставен на по-високо място от всеки друг познат съд – и поради природата на своите права, и поради качеството на подсъдимите си... Може дори да се каже, че тези правомощия са почти изцяло

¹ Закон за Конституционния съд, обн. ДВ, бр. 67/16.08.1991.

² Делото е достъпно на адрес: <http://www.tourolaw.edu/patch/Marbury/>

политически, макар устройството му да е изцяло съдебно¹. Властта, предоставена на съдилищата да се произнасят върху конституционността на законите, е една от най-силните бариери срещу тиранията на политическите събрания. Американският модел на контрол за конституционност на законодателството (judicial review) има *дифузен (деконцентриран) характер*. Той е *част от съдебната система* и може да се упражнява от всеки съд, като спорният въпрос може да се отнесе по касационен път до Федералния Върховен съд за окончателно решение.

Европейският модел на съдебен контрол за конституционност е въведен в средата на XX век. Основан е върху теоретичните разбирания на известния юрист Ханс Келзен (1881-1973), който е един от творците на идеята за конституционно правораздаване – първи председател на Конституционния съд на Австрия и създател на прочутата Виенска правна школа. Според него конституционните юрисдикции трябва да бъдат поставени не само *извън* съдебната система, но и *извън* политическите клонове на държавната власт. Тяхната компетентност трябва да се осъществява от политически назначаеми и избираеми съдии, определяни между лица, които са компетентни да правят абстрактно сравнение между нормативни актове и с капацитет да обсъждат и мотивират юридически обосновани решения. Европейският модел за конституционен контрол, за разлика от американския, има *концентриран характер*. Той е обособен като независим орган, *изведен извън трите власти*, който единствен има правото да тълкува конституцията, да се произнася по конституционносъобразността на законите и по други въпроси от конституционноправен характер. Възприемането на този модел внася по-малко разминаване със структурирането на държавната власт в три клона, отколкото да се повери тази дейност на съдиите от общите съдилища в хода на един обичаен съдебен процес.

Причините които се изтъкват за установяване в континентална Европа на модел за конституционен контрол, коренно различен от този в САЩ, са комплексни. Те са преди всичко от юридическо естество и са подробно изследвани и анализирани в конституционноправната наука². Интерес за нас представлява въпросът *доколко могат да присъстват и кои фактори благоприятстват политически измерения в дейността на конституционната юрисдикция*, предвид нейния статут на независим орган извън системата на законодателната, изпълнителната и съдебната власт. В тази връзка могат да се приведат редица аргументи, които потвърждават или отхвърлят такова допускане. Те имат своите основания в статута, правомощията и ролята на субективния фактор в работата на конституционните юрисдикции. От създаването си те непрекъснато засилват своето значение. С течение на времето многобройните им функции оказват влияние и върху политическия живот в различните държави. Със своята дейност и компетенции конституционната юрисдикция допринася за:

- Определена сигурност за политическото малцинство, че управляващото мнозинство няма да наруши конституционните предели на власт;

¹ Цит. по Янков, Г., Политологичната мисъл от древността до наши дни, УИ „Стопанство“, С., 2006, с. 148-149.

² Вж. Карагъзова-Финкова, М., Американският и европейският модел на съдебен контрол за конституционност, „Албо“, С., 1994, с. 100-120; Конституционните юрисдикции в новите демокрации от Европейския съюз, СОФИ-Р, С., 2009, с. 15-22; Друмева, Е., Цит. съч., с. 629-642 и др.

- Укрепване авторитета на политическите реформи, провеждани от парламентарните мнозинства и правителствата;
- Допълнителна подкрепа и стабилност на законодателните промени, ако те са минали през проверка за конституционосъобразност;
- Укрепване единството на политическата общност чрез утвърждаване на конституционните ценности в общественото съзнание и конституционните измерения в дейността на държавните институции¹ и др.

Преди всичко следва да се подчертае, че дейността на конституционните юрисдикции произтича пряко от разпоредбите на основния закон. Това означава, че конституциите точно регламентират техния състав, функции и компетенции, с което ги поставят в определени взаимоотношения с другите институции в конституционната система. Прякото формиране е логично следствие от решаващото значение, което самата конституция отдава на органите за нейната защита и върховенство. Конституционната юрисдикция изпълнява ролята на посредник между учредителната власт, която създава конституцията, и учредените власти, които трябва да действат единствено в установените по конституционен път предели. От друга страна, всяка конституция дава общата рамка на политическата система и отношенията на държавата с гражданското общество, но никога не може да обхване динамиката на общественно-политическите реалности. В това отношение контролът за конституционност не се свежда само до стриктното прилагане разпоредбите на основния закон, но неизбежно се изправя и пред редица нерегламентирани *въпроси от политически характер*, на които следва да търси тълкувателно решение на юрисдикционна основа. Надхвърлянето или отсъствието на точен правен регламент при подобни въпроси и ситуации внася политически нюанс в работата на конституционните съдилища.

Посоченото обяснява защо изследователите определят конституционните юрисдикции в Европа като институции с хибридна природа², в чиято структура и дейност е изразено преплитането и **взаимодействието между право и политика**. По своята същност те са квазисъдебни институции, които чрез юридически средства са призвани да решават и политически конфликти. Политическият характер на проблемите, които са предмет на разглеждане, предопределя и тяхната особена роля и място в конституционната система. Според българския конституционалист Г. Близнашки „конституционната юрисдикция заема самостоятелно място във върха на конституционната система, което не е изцяло нито политическо, нито юридическо. Тя е независима институция, която остава извън схемата на традиционното разделение на властите“³. Съществено значение има обстоятелството, че тя е изправена пред деликатната ситуация да извършва преценка на действията на държавни органи и политически субекти – парламент, правителство, държавен глава, политически партии и др. Особено важно в тези случаи е да се намери балансът между правната преценка и политическото значение на тази преценка⁴. С други думи, как политическите казуси

¹ Карагъзова-Финкова, М., Цит. съч., С., 1994, с. 124-125.

² Вж. Stone, A., *Governing with Judges: the New Constitutionalism*. (ed. By J. Hayward and E. Page), Cambridge, 1995, p. 289.

³ Близнашки, Г., Цит. съч., с. 200-201.

⁴ Радев., Д., Цит. съч., с. 145.

да намерят израз в правна форма, която да обоснове конституционносъобразност или противоконституционност на решенията и действията на политическите субекти. По този начин конституционните юрисдикции са „въвлечени“ в политическия процес, с което допринасят за „юридизирането на политиката“ и рационализирането на публичната власт¹.

В този контекст конституционната юрисдикция е институция, на която принадлежат едни от най-важните решения, вземани в съвременната държава. Според някои изследователи² анализът на контрола за конституционност в Европа показва, че той се основава на принципи, част от които са противоположни на характерните за работата на съдебната власт. В подкрепа на подобна теза се посочват аргументи, които го доближават до дейността на политическите институции в държавата. На първо място, от политологична гледна точка, конституционната юрисдикция има видима и ефективна власт, защото нейните решения са публични и задължителни за всички. Конституционните въпроси, които тя решава, имат съществено значение за интегритета на националната общност и гарантирането на политическата стабилност. Второ, поради своето предназначение и функциите, които трябва да изпълнява, от организационна гледна точка в европейските държави се създава един централизиран, юрисдикционен орган, подобно на конституционно установените политически институции. Трето, в основата на дейността на анализирания институции не стои разрешаването на частни спорове, типични за гражданското общество, а въпроси и спорове от конституционно естество, които придават и политически измерения на техните функции.

Следователно конституционните юрисдикции могат да се разглеждат в определен смисъл и като политически органи, независимо че ако се проявят като такива, те престават да изпълняват своето предназначение и роли в конституционно установената система. От друга страна, утвърждаването и нарастващото значение на конституционните съдилища в последните десетилетия спомага да се променят политическите равновесия. Този процес разширява тяхното политическо влияние, но наред с това създава и конфликти с политическата власт, особено по време на значими реформи и промени в обществената система. В подобни ситуации аргументите „за“ и „против“ политическите последици от решенията на „правителството на съдиите“ се калкулират в стратегиите на мнозинството и малцинството в парламентарните дебати³.

Съществено значение придобиват „политическата култура и моралът на съответния съдия“⁴, които в крайна сметка са основната гаранция, че тези институции ще изпълняват стриктно своите функции и роля в политическия процес.

Приведените оценки и основания относно проблема за съотносимостта на съвременните конституционни юрисдикции към държавната власт в редица отношения са крайни и недостатъчно защитими. Същевременно тези доводи *не могат* точно да дефинират и обосноват независимостта на тези институции от трите конституционно

¹ Близнашки, Г., Цит. съч., с. 218.

² Вж. Перес Ройо, Х., Регулирането на някои аспекти на искането за неконституционност, В: Испанският преход към демокрация. Политическата система и Конституцията, ЦИД, С., 1997, с. 289-290.

³ Шевалие, Ж., Цит. съч., с. 266.

⁴ Карасимеонов, Г., Политика и политически институции, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 1997, с. 218.

установени власти, възможността те да се ръководят от политически съображения и да навлизат в обсега на политическата власт. От тук се поражда полето на напрежение между стриктното отстояване нормите на конституционния законодател, от една страна, и динамиката на социалната действителност, от друга. В това поле дейността на конституционната юрисдикция придобива и има не само правно, *но в определени случаи има и политическо измерение*. Основания за подобен извод могат да бъдат открити в конституционноправната теория и в практиката на Конституционния съд в нашата страна.

При своето конституиране като институция Конституционният съд в България е силно повлиян от компетенциите на германския Федерален Конституционен съд, особено що се отнася до обхвата на дейността и прилаганата съдебна техника¹. В компетенциите му влизат широк кръг от разнообразни правомощия: задължителни тълкувания на Конституцията; произнасяне по конституционособразността на законите и другите актове на законодателната власт и държавния глава, както и по сключените международни договори; решаване на спорове за компетентност, свързани с хоризонталното и вертикалното разделение на властите; произнасяне по спорове за законността на парламентарните и президентски избори; по спорове относно конституционността на политически партии и сдружения; по обвинения, повдигнати срещу президента и вицепрезидента и др².

В теорията се поддържа разбирането, че Конституционният съд е специализирана конституционна юрисдикция, която осигурява върховенството на Конституцията и заедно с това защитава правовата държава³. Конституционният законодател закрепва неговите правомощия в отделна глава от основния закон (глава осма). Съществена гаранция за ефективното им упражняване и стабилност е конституционната забрана със закон да се дават или отнемат правомощия, с което се отхвърля възможността за законодателна преценка и намеса на различни парламентарни (политически) мнозинства в установения кръг от компетенции (чл. 149, ал. 2). Той е независим от законодателната, изпълнителната и съдебната власт и в своята дейност се ръководи само от разпоредбите на Конституцията и Закона за Конституционния съд.

От правна гледна точка е необходимо да се прави *разграничение* между конституционното правораздаване и обичайното правораздаване, което се прави от обикновените съдилища. По съществените разлики в това отношение са: производството пред съдилищата е триинстационно, а пред Конституционния съд – едноинстационно; при общите съдилища производството е публично, докато при конституционното правораздаване публичното разглеждане на делата е изключение и др⁴. Важна особеност при решенията на Конституционния съд е, че те са окончателни, ползват със сила на пресъдено нещо (*ne bis in idem*), имат конститутивно действие и са задължителни за всички държавни органи, юридически лица и граждани. Актовете, обявени за некон-

¹ Вж. подробно Стенографски дневници на VII Велико Народно събрание (1990-1991 г.), книга 49.1., заседания 163-165 от 24 и 25 юни 1991, с. 46-65.

² Вж. чл. 149, ал. 1 от Конституцията и чл. 12, ал. 1 от Закона за Конституционния съд.

³ Вж. Спасов, Б., Конституционният съд, „Сиби“, С., 1998, с. 21-22.

⁴ Вж. подробно Сталев, Ж., Същност на Конституционния съд, В: Юридически свят, № 1/2001, с. 23-24.

ституционни, не се прилагат, а възникналите правни последици от тях се уреждат от органа, който ги е постановил¹.

Независимо от прецизността на изложената конституционноправна основа, тя е била предмет на тълкувателно решение, след сезиране с въпроса: „Е ли Конституционният съд институция в рамките на съдебната власт?“². В изложените мотиви се поддържа, че тази институция не може да се включи в нито една от трите власти, нито организационно, нито функционално. Той е равнопоставен спрямо върховните органи на трите власти, внася необходимите корекции и балансира при упражняването на държавната власт, а неговият персонален състав се формира паритетно (на квотен принцип) от всяка една от тях.

Към посоченото могат да се поставят два въпроса:

1) Доколко Конституционният съд е политически независим, след като съставът му се формира от другите власти, и 2) След като е равнопоставен на другите конституционно установени институции, упражнява ли властови функции наравно с тях?

С оглед на поставеното е възможно да се правят различни политологични интерпретации. Конституционната юрисдикция у нас не е разграничена последователно и точно от политическите сили. Силната политическа конфронтация в българския демократичен преход може да породи съмнения за безпристрастността и политическата неутралност в работата на конституционните съдии. В такава обществено-политическа среда „условие за обективно произнасяне по политически казуси е пълната политическа неангажираност на Конституционния съд, което изисква неговият състав да се формира изцяло от деполитизираната съдебна система“³. Подобни съображения могат да се отстояват особено при решаването на конституционни дела, които имат за предмет **спорове за конституционност на политически партии и в избирателната материя**. В това отношение конституционните съдии трудно могат да избегнат навлизането в политическата сфера от позициите на бланкетно формулираните понятия в конституцията. Стриктното придържане към конституционните разпоредби тук рискува да влезе в несъответствие с политическите реалности и динамика. Съдиите са подложени на изпитание в качеството им на пазители на конституционния ред и регулатори на обществено-политическите процеси. В такива ситуации се внасят политически елементи и съображения в тълкувателната им дейност по опазване на основния закон⁴.

В отговор на вторият поставен въпрос отново могат да се приведат разнопосочни аргументи. От една страна, може да се поддържа, че Конституционният съд упражнява властнически правомощия, защото се поставя над държавните институции и решава спорни въпроси и казуси, възникнали по повод на техните компетенции. Наред с това той е безконтролен в системата за разделение на властите, решенията му са задължителни за всички. От друга страна, той не може да упражнява своите компе-

¹ Вж. чл. 22, ал. 2 и 4 от Закона за Конституционния съд.

² Вж. Решение № 18 от 16.12. 1993 г. по к.д. № 19/1993 г., обн. ДВ., бр. 1/04.01.1994 г.

³ Пиргова, М., Българският парламентаризъм в условията на глобалния преход, „Парадигма“, С., 2009, с. 234.

⁴ Вж. Смедовска, Р., Конституционният съдия като субективен регулатор в развитието на държавата, В: Разум, № 2/2005, с. 38-39.

тенции самостоятелно, а само след сезиране от държавни институции. Защитима е и тезата, че Конституционният съд е орган с ограничена легитимност, която не произтича пряко от суверена на властта. Тя е вторично делегирана от другите титуляри на публичната власт. Той е поставен извън нея и не може да се приеме, че е равнопоставен и има властнически правомощия наравно с другите власти. Следователно може да се обобщи, че Конституционният съд изпълнява функции и властнически правомощия *единствено при сезиране по въпроси за конституционносъобразност*. Според своето естество те определят и различно съотношение между правните аргументи и политическите преценки при решаването им на юрисдикционна основа. Поради това той е определян като хибриден, квазисъдебен, квазиполитически орган.

Направеният анализ показва, че това разбиране е приемливо и за политическата наука. То кореспондира със замисъла, функциите и ролята на конституционната юрисдикция в политическата система. В континентална Европа – като последица от придържането за дълго време към една стриктна концепция за разделение на властите, разграничаването между право и политика винаги е било преувеличавано. Всеки конституционен въпрос засяга и проблема за разделиението на властите и за упражняването на политическата власт в някаква степен. Поради това характерът на дейността на един Конституционен съд *не може да не бъде и политически*. Всяко тълкуване на конституцията се извършва в определен политически контекст¹.

Конституционните съдилища са юрисдикционни органи, но това не може да е пълно отрицание за присъствие на политически преценки и съображения, особено при определени казуси и аспекти от тяхната дейност. Някои автори поддържат тезата, че те са „верховна политическа юрисдикция“. Изхожда се от разбирането, че конституцията е политически акт, облечен в юридическа форма, и нейното тълкуване, преценката на законите и други допустими казуси за конституционност, освен че е юридическа дейност, има и политически характер².

В резултат на извършения анализ проблемът за съотносимостта на конституционната юрисдикция към държавната власт може да се отстоява и защитава успешно в различни аспекти както от конституционноправната, така и от политическата наука. От политологични позиции може да се направи изводът, че *Конституционният съд е висша, независима от учредените власти държавна институция, който със своята дейност и компетенции изпълнява балансираща, възпираща, коригираща и стабилизираща роля в политическия процес*. Специфичните функции, които тази институция изпълнява, не дават еднозначен и категоричен отговор³ за причисляването ѝ нито само към юридическата, нито само към политическата власт. Българският Конституционен съд е особен (специален) съд за конституционно правораздаване. Той въздейства върху решенията на политическите институции в държавата, защото е единствения орган, който тълкува и прилага конституционното право. Неговото регулиране е винаги политически ориентирано, за разлика от другите клонове на правната наука. То установява основополагащите принципи и ценности, които поддържат националното политическо единство, определя границите в дейността на държавни-

¹ Карагьозова – Финкова, Цит. съч., 1994 г., с. 171.

² Вж. Стойчев, С., Конституционно право, изд. „Сиела“, С., 2002, с. 577.

³ Радев, Д., Цит. съч., с. 146.

те институции, гарантира правата и свободите на гражданите. Исковете, отправени до Конституционния съд, в отделни случаи (за конституционност на политически партии, законност на избори, спорове за компетентност между държавни органи) са формулирани с **политически въпроси**. В резултат на това приеманите решения, въпреки че са ориентирани и обосновани в юридическо съдържание, имат значение и последици по отношение на политическия плурализъм, политическото представителство и допустимите форми на партийната дейност.

2. ПОЛИТОЛОГИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КОНТРОЛА ЗА КОНСТИТУЦИОННОСТ НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ В БЪЛГАРИЯ

2.1. Политическа основа на исканията за конституционност и особености на оспорените партийни субекти

Контролът за конституционност на партиите е част от въпроса за гарантирането на политическия плурализъм и правото на свободно сдружаване в съвременното демократично общество. Той включва конституционната преценка между политическата свобода и допустимите граници на тази свобода, извън които тя представлява заплаха за националния интегритет и демократичния политически ред в държавата. Възможността за забрана на политическа партия в резултат на обявяването ѝ в противоконституционност представлява по същество качествено ограничение на политическия плурализъм¹. Тя е необходима за поддържането на политическата свобода в рамки, които не застрашават националното единство. Партиите изпълняват важни системоподдържащи функции в съвременната представителна демокрация, поради което с основание се поставят правни критерии за тяхното образуване и политическа дейност.

Необходимо е да се подчертае, че не във всички европейски държави образуването, дейността и забраната на политическите партии са вменени като предмет на контрол от страна на конституционните юрисдикции. В част от тях тези въпроси са от компетенциите на съдебната система. Конституционният законодател в България, следвайки немската традиция, е закрепил такова правомощие на Конституционния съд. Обявяването на политическа партия за противоконституционна е една от възможностите за прекратяване на дейността ѝ в нашата страна.

В своята практика до момента (м. май 2011 г.), Конституционният съд е бил сезиран два пъти с иски за противоконституционност на политически партии. Както изяснихме преди това, поради своята специфика те могат да бъдат от интерес не само за конституционноправен, но и за политологичен анализ, което кореспондира с нашата изследователска теза. Двете конституционни дела, с изложените в правна форма мотиви и съображения, а също така и пространните особени мнения, разкриват силно оспорвани юридически доводи и аргументи. В сравнителен план се проявяват и противоречия в тълкуването на едни и същи конституционни разпоредби. Те съдържат и

¹ Вж. Белов, М., Ограничители на партийния политически плурализъм в съвременния български конституционен модел, В: Съвременно право № 3/2009, с. 16.

редица политически аспекти поради особения характер на производствата, които са включени при обосноваването на решенията и аргументацията на особените мнения. С оглед нашия изследователски предмет ще анализираме и поставим акцент върху присъствието на *политическите измерения в споровете за конституционност на партиите*. Без да претендираме за изчерпателност, в рамките на настоящата студия ще се ограничим до анализ на ситуацията при предявяване на исканията, особено-стите на оспорените партийни субекти и влиянието на политическите аспекти в решенията за противоконституционност.

Първият случай на искане за противоконституционност на политическа партия, което е и основание за образуване на първото дело от новоучредения Конституционен съд в България, е предявено към Движението за права и свободи (ДПС). Приетата Конституция предоставя тази възможност и тя е реализирана в предизборната ситуация през есента на 1991 г. В условията на острата политическа конфронтация в началото на демократичния преход могат да се изтъкнат различни фактори от политическо естество, които са в основата на повдигането на въпроса за противоконституционност. Част от тях имат своите корени от 80-те години, свързани с насилствено-то преименуване по време на „възродителния процес“ и напускането на страната на част от българските турци през лятото на 1989 г. След демократичните промени тези събития благоприятстват политическо групиране на етнически принцип. Друга част от причините са свързани с локализирането дейността на оспорената партия сред смесените региони, където преобладава население с турско етническо самосъзнание, изборния успех и парламентарното представителство в състава на VII Велико народно събрание, с големия брой регистрирани партии за участие в изборите (парламентарни и местни), със значението на първите демократични избори за местни органи на власт, политически очаквания и възможности за формиране на управленски мнозинства в новия парламент и т.н.

В подкрепа на посоченото е обстоятелството, че по различно време постъпват *две искания* за противоконституционност. Първото е от 93-ма народни представители от ВНС и е заведено на 8 октомври 1991 г, т.е. само няколко дни след конституирането на Конституционния съд. След произвеждането на изборите (13.10.1991 г.), на 4 ноември постъпва ново искане на 53-ма представители от състава на новоизбраното 36-ото ОНС. Предметът на образуваното дело обхваща два въпроса: спор за конституционността на ДПС и установяване на неизбираемост на народните представители от движението в новизбрания парламент.

Вторият случай на искане за обявяване на противоконституционност е отправено към партия „ОМО-Илинден“ – ПИРИН („Обединена македонска организация – Илинден“ – Партия за икономическо развитие и интеграция на населението). Искането е предявено непосредствено след нейното учредяване през 1999 г. Особеностите на политическата ситуация около тази партия са свързани с нейното седалище (Благоевград), характера и териториалния обхват на развиваната политическа дейност (в рамките на Пиринска Македония). В перспектива предстои произвеждане на местни избори през есента на същата година. Оспорената партия декларира увереност за заемане на позиции в местната власт, с което да постави началото на активна политическа дейност в посочения регион за изпълнение на своите цели и искания.

Конституционното производство е образувано на 4 март 1999 г. по искане на 61 народни представители от 38-ото ОНС. Искането е за обявяване на противоконституционност на оспорената партия. Според него целите ѝ са насочени против единството на българската нация, суверенитета и териториалната цялост на страната. Изтъква се, че партията има сепаратистки характер, дейността ѝ е насочена към образуване на независима македонска държава чрез откъсване на Пиринска Македония от България, изградена е фактически на етническа основа (независимо че такъв етнос в нашата страна не съществува).

В сравнителен план предметът на делата и политическата ситуация извеждат *различия*. В първия случай партията е развивала политическа дейност, печелила е представителство в националния законодателен орган, а искането за нейната противоконституционност е на етническа и верска основа. Във втория партията е новоучредена, на практика не е развивала политическа дейност като такава, не е участвала на избори и придобивала представителство в националните и местни органи на властта. Противоконституционността на партията се основава на обвинения в сепаратистки цели, насочени срещу териториалната цялост и националното единство на страната. И в двата случая исковете са отправени от парламентарно представени политически формации. В първия – в условията на предизборна конкуренция и остро политическо противопоставяне в началото на демократичния преход. При втория отсъства конкурентност и съображения за заемане на властови позиции в резултат на „включването“ или „изключването“ на оспорваната партия във възможни управленски конфигурации.

На политологична основа могат да се изтъкнат и други основания, които обвързват предявените към съответния момент искания за противоконституционност с **особеностите на генезиса и предходната дейност на партиите**. ДПС се учредява като политическа партия в конкретен исторически момент, когато в страната се създават условия за преминаване към демократично управление, основано върху принципите на политическия плюрализъм и свободно провеждани избори. Създаването на партията е непосредствена последица от действията на политическия режим преди 1990 г. спрямо турското етническо малцинство. В това отношение тя е специфична политическа партия, защото се легитимира като протестна формация на основното етническо малцинство в страната¹. Етническата структура на населението може да не се отрази непременно на политическата структура, защото е от значение доколко съществуват предпоставките, условията и субектите, които могат да превърнат етническия статус в политически². В началото на българския посткомунистически преход са налице достатъчно основания за политическо групиране сред тази част от обществото. Етническата принадлежност, силната емоционална обвързаност между „майчин език“, споделяна обща култура и религия са ключови фактори, които са в състояние да мобилизират огромното мнозинство от своята общност и да я организират политически³. В този смисъл учредяването и включването на ДПС в българския политически живот *предхождат въпроса за неговата противоконституционност*, който е поставен впоследствие.

¹ Вж. Карасимеонов, Г., Партийната система в България, изд. РК „Nik“, С., 2010, с. 231.

² Вж. Тодоров, А., Граждани, партии, избори. България (1879-2009), изд. „Изток-Запад“, С., 2010, с. 200.

³ Хобсбом, Е., Нации и национализъм, изд. „Обсидиан“, С., 1996, с. 191.

За разлика от нея, характерна особеност при партия „ОМО-Илинден“ ПИРИН е нейното обвързване и приемане за пряк наследник на целите и дейността на нелегално съществували организации, които са нейни предшественици. През 90-те години тези организации („ОМО-Илинден“-Демократично действие и „ОМО-Илинден“-Благоевград) правят опити за легитимиране като сдружения с нестопанска цел. Поради присъствието в учредителните документи на сепаратистки цели, насочени срещу единството на българската нация, съдът отказва тяхната регистрация. Независимо от това, те действат незаконно и развиват дейност от такова естество. С регистрирането на оспорената партия се поставя *въпросът за нейната връзка и приемственост с имената, целите и нелегалната дейност на посочените организации*. В политическо отношение аргументите за тяхната връзка са трудно оспорими. Привеждането на документите в съответствие с юридическите изисквания и основанията за последващата съдебна регистрация имат различни измерения. Този акт и обстоятелствата около него заслужават да бъдат изследвани отделно от правната наука.

2.2. Политически аспекти в споровете за конституционност

Политическите партии изпълняват широкообхватни и разнообразни функции в демократичното общество, поради което тяхната дейност не може да бъде обхваната изчерпателно в правни рамки. Динамиката в обществено-политическия живот се отразява върху партийните стратегии, програми, цели и изяви в публичното пространство. **Преценката за конституционност на политическата партия следва да се отнася не само до правното съответствие с изискванията при акта на учредяване – устав, цели, програма, символика, ръководство и т.н., но и до последващата политическа дейност.** Това обстоятелство по необходимост включва и преценка на политически факти, събития и действия, които са неизменна част от партийния живот.

Съобразно изложеното разбиране политическите аспекти в решенията на Конституционния съд относно конституционността на оспорените партии се свеждат до анализ на следните основания:

- 1) Етническата, расова или верска основа и тяхната връзка с персоналния субстрат на партията (ръководство, членове, симпатизанти) и с обхвата на политическите действия (затворени само в малцинствени общности или отворени и провеждани сред цялото население).
- 2) Присъствие на противоконституционни елементи (цели, средства за постигане, призови и др.), изложени в съдържанието на програмните документи на партиите (устав, програма, предизборна платформа и др.).
- 3) Противоконституционност в политическата дейност на партията. Тя включва цялата палитра от различни форми на участие и изява в обществено-политическия живот и публичното пространство (обръщения, призови, изявления, дебати, митинги, събрания и др.).

От политологична гледна точка е необходимо да се подчертае, че между посочените три основания *не могат да се прокарат твърди разграничения*, доколкото те в своята съвкупност, кумулативно, дават цялостна представа за произхода, социалната

база, идейно-програмната ориентация и политическите действия на партията. В този смисъл те се допълват и снемат себе си в единство.

В полето на конституционноправния анализ *тези основания се разглеждат по-диференцирано*, защото всяко едно поотделно, ако е изпълнено, води до обявяване в противоконституционност. Посочените по същество политически аспекти и условия тук могат да имат различен смисъл и значение поради неяснота в конституционните разпоредби, което води до различното им тълкуване. Според някои оценки тази неяснота е продуктивна за нашия конституционен живот. Тя позволява да се допусне и балансира „представителството на малцинствата със стабилността на политическата система“¹. Посочената особеност намира израз в практиката на Конституционния съд по изследвания от нас проблем.

Основен акцент в спора за конституционност на ДПС е, че партията е изградена на етническа и верска основа. Приведени са редица аргументи и доказателства в това отношение. В своето решение Конституционният съд излага две силно оспорвани и различни разбирания по този въпрос. От една страна се поддържа, че оспорената партия *доминира изцяло* политически сред малцинство с етнически и религиозни характеристики, което осуетява свободното политическо волеобразуване и плурализма. Тя е противоконституционна по дефиниция, защото формира и изразява политическа воля в обособените и ограничени рамки на една общност и изразява тази воля само в неин интерес, като я изолира, обособява и по този начин противопоставя с останалата част от населението².

От друга страна се поддържа разбирането, че целта на забраната по чл. 11, ал. 4 от Конституцията е *не* да установи една забрана, насочена срещу определена категория или група лица, отличаващи се по етнически, расов или верски признак. „Целта е да не се допусне създаването и функционирането на партия само в ограничените рамки на една общност, затворена за граждани, които не носят този признак, която изгражда своите програмни цели, задачи, формира политическа воля и я защитава в структурите на държавната власт само в интерес на тази общност“³. Посочените политически по своя характер доводи не са изпълнени. Ръководството, членската маса и симпатизантите на оспорената партия произхождат от средите на едно етническо малцинство, но те не са „затворени“ и ограничени само в неговите рамки. В ръководството ѝ има и лица с българско самосъзнание, членове могат да бъдат всички български граждани, а дейността ѝ не се ограничава само в локален мащаб. Наред с посоченото, без да ерозира фундаменталния принцип за единството на българската нация, основният закон на страната признава правото на религиозни, езикови и етнически различия. Следователно политическото организиране на тази плоскост е допустимо, ако не остава в ограничени етномалцинствени групи, не си поставя сепаратистки цели и искания за политическа автономия.

При втората оспорена партия, „ОМО-Илинден“ ПИРИН, противоположни аргументи при преценката за изграждане на етническа основа отсъстват. *Водещ мотив*

¹ Вж. Смилов, Д., Принципът на правовата държава и границата между право и политика, В: Българската политология пред предизвикателствата на времето (Сборник), УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2010, с. 99-100.

² Вж. Решение № 4 от 21.04. 1992 г., по к.д. № 1 от 1991 г., обн., ДВ, бр. 35/28.04. 1992 г..

³ Пак там.

в спора за конституционност са обвиненията в поставянето на сепаратистки цели и призови за политическа автономия на част от територията на страната. Те се отнасят не към произхода, социалната основа и персоналният субстрат, а към политическата дейност на партията. Категоричен аргумент против приемането на тезата за етническата основа и характер на организацията е, че в „Република България няма обособен македонски етнос“¹.

По отношение на *програмните документи* на ДПС в конституционното решение отново има сериозни различия. Процесната партия е образувана и е развивала дейност въз основа на своите учредителни и политически документи – устав, партийна програма, предизборна платформа. От една страна, част от съдиите поддържат, че *в програмата са залегнали недопустими цели и позиции*, които представляват сериозни аргументи за обявяване в противоконституционност. В този документ „специфичната етническа и религиозна основа на която е изградено движението...“² е заявена открито. Тя съдържа и текстове с неколккратно изтъкване на цели и задачи, които намират опора в два общностноопределящи признака – език и религия. Необходимо е да се подчертае, че индивидуалните права и свободи на всички български граждани са конституционно признати и защитавани, независимо от тяхната етническа, религиозна и етническа принадлежност. Програмните документи на оспорената партия си поставят за цел предоставянето на колективни политически права на етнически и религиозни групи, промяна на Конституцията в тази посока, защото тя „не гарантира правата на лицата, принадлежащи към тези общности“³.

От друга страна се формира разбирането, че политическите документи *не съдържат основания* за противоконституционност. На първо място, уставът регламентира свободно членство за всички български граждани, а правата, произтичащи от това, не са свързани с дадена етническа или религиозна общност. Независимо че в програмата са включени недопустими цели и искания, те са оправдани предвид момента на образуване на Движението. Застъпва се, че те защитават накърнени от предходния, недемократичен политически режим права и интереси. Наред с това анализираният документ категорично се обявява **против** идеята за автономия, реваншизъм и религиозен фанатизъм. Заявената в предизборната платформа политическа цел за изменение и допълнение на конституционни разпоредби, съобразно международните договорености и правата на малцинствата в Европа, не е в противоречие с Конституцията.

Преценката за конституционност на програмните документи на партия „ОМО-Илинден“ ПИРИН се свежда единствено до нейния устав. Липсват партийна програма и платформа за краткото време след съдебната регистрация. Според устава членството е свободно, организацията декларира участие в демократичния политически процес, в съответствие със законите на страната. Независимо от фактическото *отсъствие* на противоконституционни основания, от друга страна, се поддържа тезата, че уставаът е фасада, която *прикрива сепаратистки цели и намерения*. Тя (теза-

¹ Вж. Решение № 1 от 2000 г., по к.д. № 3 от 1999 г., обн., ДВ, бр.18/07.03. 2000 г.

² Вж. Програма на ДПС, приета на Учредителната конференция, С., март 1990 г.

³ Вж. Предизборна платформа на ДПС, С., септември 1991, с. 5.

та) приема, че е налице връзка и приемственост с нелегалните сдружения, на които процесната партия се явява пряк наследник¹.

Съществен разнотон при анализирания двата случая се поражда относно включването на тълкуването на третия политически аспект – тяхната дейност. В първия случай едната позиция застъпва, че *политическата дейност е основен въпрос* който следва да се вземе предвид при контрола за конституционност. Той е поставен в искането, налице са факти и събития, които го подкрепят, поради което е недопустимо неговото отхвърляне. Тази позиция има и категорична правна опора, защото Конституционният съд *не е ограничен* само до едно основание² при своята преценка за политическата партия. Според другата позиция, основана изцяло на юридически аргументи, се поддържа, че преценката за политическата дейност *не се включва в компетентността* на Конституционния съд. Правните искове и последици от политическата дейност се отнасят и са от компетенциите на Върховния съд, който постановява решение в тези случаи³.

Коренно различна е практиката относно **въпроса с преценката на политическата дейност** при партия „ОМО-Илинден“ ПИРИН. Конституционният съд *пре-разглежда и изоставя* предишното си разбиране, че политическата дейност не се обхваща в спора за конституционност. В този случай именно дейността на партията е основният политически аспект, върху който се формират основанията за противоконституционност в мотивите на решението. Характерна особеност тук е, че се вземат под внимание политическите действия както *преди* (на предхождащите я нелегални организации), така и *след* съдебната регистрация като политическа партия. В това отношение са приведени редица факти и писмени доказателства. Сред тях основно място заемат публичните изяви на нейните лидери на различни мероприятия и събития, пред македонски и български медии и др., в които се съдържат множество **призиви за отделяне и даване на политическа автономия** за Пиринска Македония. Политическият дискурс на такава плоскост е достатъчно основание за обявяване на партията за противоконституционна.

Противоположната позиция поддържа, че е недопустимо от юридическа гледна точка да се прави преценка за политическата дейност на партията преди съдебната регистрация. Тезата за правопримство с нелегалните обединения, развивали дейност преди нея, е *неиздържана*. Те не са придобивали никога качеството на политически партии, нито каквато и да е правна форма на юридически лица. От друга страна, свободното изразяване на различни мнения и позиции е присъщо за конкуренцията между партиите и отстояването на идеи в политическия дебат. Те следва да се разглеждат в техния цялостен контекст и с оглед на това, за което са използвани. Дейността на процесната партия, сведена само до преценката на едно „политическо говорене“, извадено от контекста и произведено преди акта на учредяване, не е основание за приемането ѝ за противоконституционна⁴.

¹ Вж. Решение № 1 от 2000 г., по к.д. № 3 от 1999 г., обн., ДВ, бр. 18/07.03.2000 г.

² Вж. чл. 22, ал. 1 от Закона за Конституционния съд.

³ Вж. чл. 22 и чл. 23 от ЗПП, обн. ДВ., бр. 29/10.04. 1990.

⁴ Вж. Решение № 1 от 2000 г., по к.д. № 3 от 1999 г., обн., ДВ, бр.18/07.03.2000.

Политическите аспекти и тяхната юридическа преценка като аргументи и основания за противоконституционност могат да бъдат обобщени и сравнени в следните таблици.

Таблица 1

Спор за конституционност на партия ДПС

Политически аспекти	Юридически основания „ЗА“ противоконституционност	Юридически основания „ПРОТИВ“ противоконституционност
Етническа, расова или верска основа и тяхната връзка с персоналният субстрат на партията и обхвата на политически действия	Партията доминира изцяло сред етническо малцинство, нарушава свободното политическо волеобразуване и плурализъм. Формира и изразява политическа воля само в ограничени рамки на етническа общност и я изразява само в неин интерес.	Партията не е затворена само в рамките на една етническа общност, допуска свободно включване на всички граждани. Политическото организиране е допустимо, ако не остава в ограничени етномалцинствени групи, не си поставя сепаратистки цели и искания за политическа автономия.
Противоконституционни елементи в съдържанието на програмните документи (устав, програма, предизборна платформа)	В програмата са залегнали недопустими цели и политически искания. Тя съдържа и текстове с неколккратно изтъкване на цели и задачи, които намират опора в два общностно-определящи признака – език и религия.	Присъствието на недопустими цели и искания е оправдано, предвид момента на образуване на партията. Те защитават накърнени права и интереси. Програмните документи категорично се обявяват против идеята за политическа автономия, реваншизъм и религиозен фанатизъм.
Противоконституционност в политическата дейност на партията (обръщения, призови, изявления, предизборна кампания, парламентарни дебати, митинги, събрания и др.)	Политическата дейност е основен въпрос при контрола за конституционност. Присъстват факти и доказателства за нарушение на Конституцията, поради което е недопустимо да се отхвърля преценката на партията в този аспект.	Преценката за политическата дейност не се включва в компетентността на Конституционния съд. Правните искове и последици от политическата дейност се отнасят и са от компетенциите на друг съдебен орган.
Резултат от гласуването*	6 гласа „ЗА“	5 гласа „ПРОТИВ“

*Забележка: Решението е взето при отсъствие на един конституционен съдия от състава на КС – б.а.

Таблица 2

Спор за конституционност на партия „ОМО-Илинден“ ПИРИН

Политически аспекти	Юридически основания „ЗА“ противоконституционност	Юридически основания „ПРОТИВ“ противоконституционност
Етническа, расова или верска основа и тяхната връзка с персоналният субстрат на партията и обхвата на политически действия		Партията не е изградена на етническа, расова или верска основа. В „Република България“ няма обособен македонски етнос ¹ .
Противоконституционни елементи в съдържанието на програмните документи (устав)	Уставът е фасада, която прикрива сепаратистки цели и намерения. Налице е връзка и приемственост с целите на предходни нелегални сдружения, на които партията се явява пряк наследник.	Според устава членството в партията е свободно, в него не присъстват противоконституционни елементи. Декларира се участие в демократичния политически процес, в съответствие със законите на страната.
Противоконституционност в политическата дейност на партията (обръщения, призови, изявления, интервюта, събрания и др.)	Публичната реч и изяви на различни мероприятия и събития, пред български и чужди медии и др., съдържат множество призови за отделяне и политическа автономия на част от българската държава. Политическият дискурс на лидерите е достатъчно основание за обявяване на партията за противоконституционна.	Недопустимо е да се прави преценка за политическата дейност на партията преди съдебната регистрация. Тезата за правоприемство с нелегалните обединения, развивали дейност преди нея, е неиздържана. Призивите в публичните изявления не са достатъчно основание за противоконституционност, това влиза в противоречие с принципа за свободното изразяване на мнение.
Резултат от гласуването	9 гласа „ЗА“	3 гласа „ПРОТИВ“

В обобщение, направеният анализ е показателен за коренно различните позиции и разбирания, породени от присъствието на политически аспекти и измерения в конституционните производства от такъв характер. Крайният резултат от решенията на Конституционния съд по двата случая е *отхвърляне на искането за противоконституционност¹ на ДПС, и обявяването на партия „ОМО-Илинден“ ПИРИН за противоконституционна*. От политологична гледна точка прави впечатление преди всичко присъствието на *различна пропорция и взаимодействие между политика и право в решенията на двете дела*.

¹ Съгласно чл. 151, ал. 1 от Конституцията, Конституционният съд постановява решенията си с мнозинство повече от половината от всички съдии, поради което искането е отхвърлено – б.а.

В първия случай политическите аспекти са по-силно изявени и намират по-плътни и солидни юридически основания в подкрепа на искането за противоконституционност. В същото време те са ограничени от отхвърлянето на политическата дейност от обхвата на контрола, допълнено с разширителния, в либерална посока, тълкувателен смисъл на конституционната забрана за образуване на партии на етническа основа. Последното оправдава и присъствието на недопустими езикови конструкции и искания в програмните документи, защото те защитават накърнените права и интереси на една социална група към момента на образуването на партията. Водещо значение при това дело има юридическото начало, което в правна форма, по своеобразен начин, *преобръща и отхвърля политическите аспекти* в искането за противоконституционност, въпреки крайно неубедителния резултат на взетото решение.

В подкрепа на силно изразения политически характер и значение на разглежданото дело са и появилите се години по-късно свидетелства и информация за присъствие на външен натиск при регистрирането на партията и решаването на въпроса за нейната противоконституционност¹. Присъствието на такъв натиск е трудно установим от дистанцията на изминалите години, поради което не намира място в настоящия анализ. Днес основателно може да се твърди, че решението на Конституционния съд има продуктивно значение и последици за българския демократичен преход. Партия ДПС допринася за етническият мир и представителството на малцинствата и независимо от разнопосочните интерпретации и оценки за политическата ѝ роля е легитимирана като „неизбежна част от политическия живот“². Нейното политическо и идейно развитие на либерална партия, отстояваните позиции и участието в управлението на страната, правят повторното поставяне на искане за противоконституционност твърде проблематично и незащитимо с конструктивни доводи и рационални аргументи както на политологична, така и на конституционноправна основа.

Във втория случай отново политическите аспекти са силно изразени, но същевременно и по-трудно защитими като юридически основания за обявяването на партията за противоконституционна. Включването на политическата дейност, включително в периода преди нейното регистриране, в обхвата на конституционния контрол е ключ към намирането на правната аргументация за нейната забрана. Отново водещо е юридическото начало при постановяване на решението, но неговите основания са възможни и по специфичен начин *допълнени и обогатени с политическите аспекти и измерения* в дейността на оспорената партия. Прилагането на подхода, възприет относно политическата дейност по първото дело, не би позволил намирането на основание за противоконституционност. В това отношение преразглеждането на практиката на Конституционния съд е своевременна корекция, която придава необходимата плътност и обхват на правомощието за преценка на конституционността на партиите, което несъмнено има и политически последици. Тази компетенция на конституционната юрисдикция не може да бъде сведена само до преценка на учредяването и съдържанието на партийните документи, а следва да се отнася и до политическите действия на партията във всеки един момент от нейното функцио-

¹ Вж. интервю с бившия министър-председател Димитър Попов, в. Стандарт, бр. 5031, 11.01.2007 г. и др.

² Баева, И., Българските турци в годините на прехода. В: Толерантният националист. Паметен сборник от приятелите на Стайко Трифонов., „Парадигма“, С., 2009, с. 415.

ниране, включително с възможността за връзки и приемственост с предхождащи я във времето политически или граждански обединения. В този смисъл обявяването на партия „ОМО-Илинден“ ПИРИН за противоконституционна е превантивна, оправдана и охранителна мярка по опазването на териториалната цялост и националното единство на страната.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Целта на настоящото изследване е да анализира и разкрие политологичните аспекти в споровете за конституционност на политическите партии в България. То е положено в по-общия контекст на отношенията между политика и право. Съобразно обособения изследователски предмет и поставената цел, те са анализирани през призмата на идейното зараждане и развитие на конституционализма и политическите партии. Като политическа доктрина на ограниченото управление, съвременният конституционализъм стои в основата и внася баланс в обхвата на правомощията и дейността на държавните институции. Основна роля и значение за тяхното гарантиране в съвременния български политически модел има институцията на Конституционния съд. В неговите компетенции е включен и контролът за конституционност на политическите партии.

В резултат на направения анализ в изложението могат да се формулират следните изводи:

Първо. Правното институционализиране на политическите партии намира своя пълен израз чрез включването им в обхвата на контрола за конституционност. Той е ново и слабо изследвано явление в българската демократична практика. Поставянето на конституционни ограничения пред образуването и дейността на партиите има важна защитна функция относно поддържането на политическата стабилност и националното единство на страната. Това обстоятелство ни дава основания да приемем, че контролът за конституционност на партиите освен юридически, има и политически характер. На конституционно равнище той изразява връзката и взаимното допълване между политика и право, които се реализират от специализирана държавна институция извън политическата и съдебната власт.

Второ. Конституционният съд е държавен орган, който за разлика от другите няма самостоятелна власт. Той е институция в рамките на политическата система, но изпълнява своите функции и правомощия само след сезиране от ограничен кръг субекти по въпроси за конституционособразност. Споровете за конституционност на партии включват и придават политически измерения в неговата дейност. В такива случаи, Конституционният съд взема под внимание и политически, и правни аргументи при вземането на решение. Тяхното съотнасяне на юрисдикционна основа поражда различия относно определянето му като съдебен или политически орган. В изследвания от нас предмет на контрол за конституционност отстояваме разбирането, че е невъзможно да се прокара такова разграничение и то не е необходимо. В случая възприемаме този орган като правно-политически, което съответства на неговото конституционно установено положение и компетенции. Това позволява изследването

и анализа на юриспруденцията не само от позициите на конституционното право, но и на политологията.

Трето. Политологичният анализ на юриспруденцията в българската практика ни позволява да установим различната пропорция и взаимно влияние между политическите аспекти и правните основния в решенията за конституционност на партиите. Произнасянето по тези казуси извежда различия, които показват в каква степен Конституционният съд неутрализира или допълва с политически аспекти и измерения вземането на решение на юрисдикционна основа. Те имат пряко отношение към основни конституционно прогласени принципи и ценности, но наред с това произлизат от реалностите на общественно-политическия живот. Тази особеност е показателна за връзките между конституционното право и политологията по отношение на образуването и дейността на партиите, които си осигуряват взаимно допълване и подкрепа в анализираната конституционна практика.

Заслужава да се отбележи, че в годините след приемането на действащата Конституция субектите, които имат право да сезират Конституционния съд с искане за противоконституционност на политически партии, не злоупотребяват с това свое право. В перспектива можем да допуснем, че поставянето на искане с такъв характер ще зависи от състоянието и стабилността на партийната система. От това доколко установените партии ще съумеят да преодолеят кризата в своята легитимност и политическо представителство, да изградят устойчиви и стабилни връзки с гражданското общество, ще зависи и евентуалното формиране на партийни групирания и формации на антисистемна или друга основа, които попадат под забраните, посочени в Конституцията. Възможността за образуване и политическа дейност на партийни субекти върху тази плоскост е основание за поставяне на искане за тяхната противоконституционност.

ЛИТЕРАТУРА:

Баева, И., Българските турци в годините на прехода. В: Толерантният националист. Паметен сборник от приятелите на Стайко Трифонов., „Парадигма“, С., 2009.

Белов, М., Политическите партии и демократичната държава в съвременния немски конституционен модел, „Сиби“, С., 2007.

Белов, М., Ограничители на партийния политически плурализъм в съвременния български конституционен модел, В: Съвременно право № 3/2009.

Близнашки, Г., Принципи на парламентарното управление, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 1997.

Бойчев, Г., Перспективата за утвърждаването на методологията на юриспруденцията като самостоятелна правна наука и учебна дисциплина, В: Съвременното право – проблеми и тенденции (сборник), „Сиби“, С., 2011.

Вебер, М., Ученият и политикът, „Микропринт“, С., 1993.

Грей, Д., Либерализмът, изд. „Народна култура“, С., 1991.

Грей, Т., Конституционализъм: аналитична рамка, В: Конституционализъм (Сборник, състав. Ст. Йотов), изд. „АГАТА-А“, С., 2006.

- Друмева, Е., Конституционно право, „Сиела“, С., 2008.
- Карагъзова – Финкова, М., Конституционните юрисдикции в новите демокрации от Европейския съюз, изд. „СОФИ-Р“, С., 2009.
- Карагъзова-Финкова, М., Американският и европейският модел на съдебен контрол за конституционност, „Албо“, С., 1994.
- Карасимеонов, Г., Партийната система в България, изд. РК „Nik“, С., 2010.
- Карасимеонов, Г., Политическите партии, „Горекспрес“, С., 2000.
- Карасимеонов, Г., Политика и политически институции, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 1997.
- Кинг, М., Торнхил, К., Никлът Луман за правото и политиката, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2008.
- Киров, В., Публичната власт, изд. „Сиела“, С., 2004.
- Лок, Д., Два трактата за управлението, изд. „Гал-Ико“, С., 1996.
- Марч, Д., Олсън, Й., Институционалистски подход към политическите институции, В: Политически изследвания, № 4/1994.
- Монтескьо, Ш.-Л., За духа на законите, изд. „Наука и изкуство“, С., 1984.
- Пантев, А., Революции и реформи в Западна Европа и Северна Америка XVII-XVIII в., УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 1995.
- Перес Ройо, Х., Регулирането на някои аспекти на искането за неконституционност, В: Испанският преход към демокрация. Политическата система и Конституцията, ЦИД, С., 1997.
- Пиргова, М., Проблеми на правовата държава в България, В: Политически изследвания, № 1-2/2010.
- Пиргова, М., Българският парламентаризъм в условията на глобалния преход, „Парадигма“, С., 2009.
- Радев, Д., Разделението на властите в модерната държава, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 1994.
- Смедовска, Р., Конституционният съдия като субективен регулатор в развитието на държавата, В: Разум, №2/2005.
- Смилов, Д., Принципът на правовата държава и границата между право и политика, В: Българската политология пред предизвикателствата на времето (Сборник), УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2010.
- Спасов, Б., Конституцията, В: Съвременно право, № 3/1992.
- Спасов, Б., Конституционният съд, „Сиби“, С., 1998.
- Сталев, Ж., Същност на Конституционния съд, В: Юридически свят, № 1/2001.
- Стоилов, Я., Държавната власт: правно-политически разграничения и съответствия, „Сиби“, С., 2001.
- Стойчев, С., Конституционно право, изд. „Сиела“, С., 2002.
- Танчев, Е., Въведение в конституционното право, „Сиби“, С., 2003.
- Танчев, Е., Опит за типология на конституционализма, В: Правна мисъл, № 3/1995.
- Тодоров, А., Граждани, партии, избори. България (1879-2009), изд. „Изток-Запад“, С., 2010.
- Токвил, А., За демокрацията в Америка, I част, В: „Избор“, С., 1996.

Хабермас, Ю., Как е възможна легитимност чрез легалност?, В: Политически изследвания № 1/1994.

Хобсбом, Е., Нации и национализъм, изд. „Обсидиан“, С., 1996.

Шевалие, Ж., Политически институции, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2010.

Янков, Г., Политологични анализи, изд. „Авангард Прима“, С., 2010.

Янков, Г., Политологичната мисъл от древността до наши дни, УИ „Стопанство“, С., 2006.

Beyme, K., von, Parteien in Westlichen Demokratien, Muenchen, 1984.

Elster, J., Constitutionalism and Democracy, Cambridge, 1989.

Ipsen., J., Staatsrecht I, Staatsorganisationsrecht, 2001.

Katz, A., Staatsrecht, 9. Aufl., C. F. Muler, 1998.

Leibholz, G., Strukturprobleme der modernen Demokratie, Karlsruhe, 1967.

Norris, A., Carl Schmitt on Friends, Enemies and the Political. In: Telos, 1998, vol. 112.

Sartori G., Parties and Party Systems: A Framework for Analysis. Cambridge, Cambridge University Press, 1976.

Stone, A., Governing with Judges: the New Constitutionalism. (ed. By J. Hayward and E. Page), Cambridge, 1995.

Български конституции и конституционни проекти, Състав. В. Методиев и Л. Стоянов, изд. „д-р П. Берон“, С., 1990.

в. Стандарт, бр. 5031, 11.01.2007.

Закон за политическите партии, обн. ДВ, бр. 29/10.04.1990 г.

Закон за политическите партии, обн. ДВ, бр. 28/01.04.2005 г.

Закон за Конституционен съд, обн. ДВ, бр. 67/16.08.1991 г.

Конституция на Република България, обн. ДВ, бр. 56/13.07.1991 г.

Решение № 18 от 16.12. 1993 г. по к.д. № 19/1993 г., обн. ДВ, бр. 1/04.01.1994 г.

Решение № 4 от 21.04. 1992 г., по к.д. № 1 от 1991 г., обн. ДВ, бр. 35/28.04.1992 г.

Решение № 1 от 2000 г., по к.д. № 3 от 1999 г., обн., ДВ, бр. 18/07.03.2000 г.

Правилник за организацията и дейността на Конституционния съд, обн. ДВ, бр. 106/20.12.1991 г.

Предизборна платформа на ДПС, С., септември 1991 г.

Програма на ДПС, приета на Учредителната конференция, С., март 1990 г.

Стенографски дневници на VII Велико Народно събрание(1990-1991 г.), книга 49.1., заседания 163-165 от 24 и 25 юни 1991 г.

ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ В ПРАКТИКАТА НА КОНСТИТУЦИОННИЯ СЪД НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Резюме

Настоящата студия има за цел да обоснове и анализира политологичните аспекти в практиката на Конституционния съд относно контрола за конституционност на политическите партии в България. Тя е положена и реализирана в по-общия контекст на отношенията между политика и право, които в изследването се интерпретират през призмата на идейното зараждане и развитие на конституционализма и политическите партии. Контролът за конституционност на партиите е ново и слабо изследвано явление в българската демократична практика. Аргументирано е доказано, че освен юридически, той има и политически измерения, което позволява да бъде изследван не само от позициите на конституционното право, но и на политическата наука.

Политологичният анализ на юриспруденцията в българската практика показва различната пропорция и взаимно влияние между политическите елементи и правните основния при преценката за конституционността на партиите. Той дава възможност да се разкрие степента, в която Конституционният съд неутрализира или допълва с политически аспекти и измерения своите решения на юрисдикционна основа.

THE POLITICAL PARTIES IN THE PRACTICE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Abstract:

The study aims at motivating and analyzing the politological aspects in the practice of the Constitutional Court in regard with the control over the political parties' constitutionality in Bulgaria. In the study the latter is laid and realized in the broader context of the interrelations between politics and law, interpreted through the prism of the conceptual generation and development of the constitutionalism and the political parties. The control of parties' constitutionality is a new and weakly researched phenomenon within the Bulgarian democratic practice. Argumentatively is proven that except judicial it has and political dimensions which permits researching not only by the positions of the constitutional law but also by the political science.

The politological analysis of jurisprudence in the Bulgarian practice shows the different proportion and mutual influence between the political elements and legal grounds in the assessment of constitutionality of parties. This analysis gives possibility for revelation of the degree to which the Constitutional Court neutralizes or amplifies with political aspects and dimensions its decision on juridical basis.